

اٲل بیلیمی

موسسه غیر انتفاعی آذربایجان اٲل بیلیمی
فروردین (آغلار - گولر) آیی، الی ایکنجی سای

52

Azərbaycan El Bilimi

اولو تانرینین آدی ایله

آذربایجان اٲل بیلیمی
درنگی نین آیلوق ایچ بولتنی

ایچیندکیلر

- خودآفرین بؤلگه سینده، بایرام اینانجلاری / محمد علیپور مقدم / ۳
- گوگاندا زینب خاتون تربیه سی / اسماعیل کنعانی / ۱۵
- باشماق و آباغا اولان بعضی اینانجلار / مریم خدا بخش / ۱۹
- کنایه لر، دئیملر / میر هداایت حصاری / ۲۱
- سالماسدا دام سوْواماق طرزی / علی اصغر غفوری نیا / ۲۷
- قاراداغدا ایشلنن یئرل سوْزلر / اٲل اوغلو / ۳۱
- تبریز ناغیللاریندان / اکبر بی نظیرفر / ۳۳
- اوْکوز قانییلا ساچلاری حنالانان قیز! / علیرضا فرشی / ۳۵
- تبریز آتالار سوْزو و دئیملریندن / پریساحیدر اوغلو / ۴۷
- آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتیندا آدلار / صمد چایلی / ۴۹
- سهند آوا اٲلات اینانجلاریندان / هاوار عبادی / ۵۱
- بایرام اوتورومو راپورو / کاظم عباسی / ۵۳

باش یازار: احد فرهمندی

رئداکسیا هئیتی:

علیرضا صرافنی، کاظم عباسی
محمد علیپور مقدم

www.azelbilimi.com

E-mail: info@azelbilimi.com

قرافیسٲ: سارا نخعی

قابیعین اوزرینده کی شکیلین عکاسی: محمد علیپور مقدم

خودآفرین بۆلگەسىندە،

محمد عليپور مقدم

بايرام اينانجلارى

نوت: اوخوياجاغىنىز يازىنىن آخىر چىرىنى، بايرام دىلرى بۇلومو اىلك دۇنە «خودآفرین بۆلگەسىندە ایل بايرامی» آدلى باشلىقلا ائل بىلىمى ۳-جو سايندا باشلانمىشىدیر. ۲۰۰۱-جى ایلده ايسه يازى تركيه نین اىغدير اونیورسیتەسىندە قورلموش ۲-جى آراز حوزەسى سمپوزيومونا سونولموشدور.

ئل بىلىمى رداکسيا ھىتى

گىرىش

ان اسكى چاغلاردان برى آراز چايى حوزەسى، تورک اويغارليغىنى اش يادداشلاريندا، گلنکلرينى ايسه خالق يادداشلىندا ساخلايمىش تورک تورپاقلارينىن ان اۇنملى بۆلگەلريندن بيريدير. حضرتى نوحون توفائىندان سونرا نوح گمىسى نىن بو تورپاقلاردا دايانماسى ايله انسان اويغارليغى نىن يىنى باشلانىشى بو تورپاقلاردان سايىلماقدادير. آراز چايى نىن آخىدىغى ھر بير قارىش تورپاقتا تورک گلنگى، گۆرنگى ياشامىش، گونوموزه چاتمىشىدیر. بو بۆلگە نىن گلنکلريندن آخىر چىرىنى، ایل بايرامى اۆزنە مخصوص اۆزلىكليريله تانىنماقدادير.

آچار سۆزلر:

آراز، آخىر چىرىنى، ایل بايرامى، اصحاب الرس، خودآفرین

متن

دونيانىن دولغون وارلىقلاريندان اولان تورک كولتورو كئچمىش آتا – بابالارىمىزىن چاباسيىلا گونو گوندن ايرىلەمىش يىنى دىلرلە بزنىمىش،

گونوموزە چاتمىشىدىر. بابالارىمىز دۇنيا گۇرۇشلىرى، انسان سۇرلىكلىرى، قايغىلار بۇ زىنكىن كۆلتۈرۈمۈزدە ئۆزۈنۈ گۇستىرمىكىدىر. كۆلتۈرۈمۈز قورمۇش چىشىدىلى گىلىكىس دىلرىمىزدىن بىرى دە «ايل بايرامى» دىر.

بابالارىمىز مېن ايللردن بىرى اينامىنا دايانان ايل بايرامى دۇنيانىن بىر چوخ خالقلىرىنىن اورتاق كۆلتۈرۈ سايلىماقدا دىر.

بايرام سۆزۈ ايلك كز كاشغىلى ماحمودون يازدىغى «ديوان لغات الترك» اثرىندە «اوغۇزلارنىن بايرامى اولاراق خالقىن بىرلىكدە كىچىردىگى شىلىك، سۇنىجى» معنا ئىدىلير (۱ / ديوان). اسلام دىنى توركلرنىن تورپاقلارىندا يايلىماقلا «فېتىر»، «قوربان» كىمى دىنى بايراملار دا بىزىم كۆلتۈرۈمۈزدە ئۆزۈنە يىر آچدى. اۇنجه، يالنىز بايرام سونرالار بو دىنى بايراملاردان آيرىلسىن دىئە «ايل بايرامى»، گىنىللىكە «نوروز» بايرامى آدى آلمىشىدىر. بو آد فرىقىلى تورك لەجەلرلە: اۆزبىكجە (نوروز)، توركمىنجه (نوروز)، قازاقجا (ناوريز)، قىرقىزجا (نوروز)، آنادولو توركجهسىندە (نوروز)، كىرىم توركجهسىندە (ناورئز) كىمى دىيلىمكدە دىر. (۲)

خالقىمىز ايل بايرامىنى طىبعتىن اويانىشى، يازىن باشلاندىغى، گىئجه ايله گوندوزون برابرلىگى گونو (مارتىن ۲۱) سايىب يىئنى ايلىن باشلانىشىندا شىلىك تۇرنلرى قورورلار. هر بۇلگەدە ياشايان توركلر ياشادىغى بۇلگەنىن اۆزلىكلىرىنە گۆرە گىلىكىس دىلرىنى چىشىدىلى تورلرلە كىچىرمىكدە دىرلر.

ان اسكى دۇنملردن تورك اويغارلىغىنى داش يادداشلارىندا ساخلامىش، حضرتى نوح پىغمبرىن توفانىندان سونرا ايلك انسان آياغى دىمىش، ان اسكى انسان ياشامىنىن ايزلرىنى اۆزۈندە ساخلامىش اولان تورپاقلار آراز چاپى حۇوزەسىنە عايدىدىر. بونون بلىرى گونومۈزدە بو تورپاقلاردا آپارىلان قازىنىتلاردا داش اوستوندە جىزىلمىش تارىخدن دولايى، يازىلى قايناقلاردا اۆزۈنۈ گۇستىرمىكدە دىر. بو يازىلى قايناقلاردان بىرى اسلام دۇنياسىنىن قوتسال «قرآن كرىم» كىتابىدىر.

مقدس قرآنى كرىمىن ايكى يىرىندە دىمك؛ «فرقان» سورهسى نىن ۳۸-جى (۳) آيهسىندە، «قاف» سورهسى نىن ۱۲-جى (۴) آيهسىندە دىيلىمىش اولان «اصحاب الرس» انسانلارى بو چاپىن قىراغىندا ياشامىشلار. بو سورهلرى يوزانلارنىن چوخو باش تاپمادان «رس» سۆزۈنۈ قويو (۵/ العىن)،

معدن (۶/ لسان العرب) معنا ائتسه لر ده بونو كسينلشدیره بيلمه ميشلر. بو كلمه قرآندا گلدیگیندن سونرا عرب دیلینه كئچرك عرب دیلینده بیر كلمه ايله اوست- اوسته دوشدوگوندن كلمه نین معناسیندا یانلمیشلار (۷). رس سؤزونون آنلامینا گلدیكدە چئشیدلی یوروملار وار. شیعه نین بیرینجی امامی حضرت علی ۱۸۱- جی خطابه سینده رسی چای معنا ائدرک قیراغینداکی شهرلردن سؤز آچیر «رس بیر چایدر کی ساحیلینده چوخ شهرلر و آبادلیقلار واریدی... (۸/ نهج البلاغه)». ایرانلی عالیم شیخی صدوق «عیون الخبارالرضا» دا شیعه نین ۸- جی امامی، امام رضادان اصحاب الرسین یوزوموندا بئله یازیر «اونلار (اصحاب الرس) بیر طایفاییدیلارکی قاواق آغاجینا تاپینردیلار او آغاجی دا نوحون اوغلو یافیت توفاندان سونرا «ایشیق سو» آدلی بیر بولاغین قیراغیندا اکمیشدیر (۹/ عیون الخبار). اثرامیزدن اوچ مین ایل قباق قورولموش کور - آراس او یغارلیغی نین قالیقلاری ناخچیوان شهری یاخینلیغیندا بو گون بیرینجی، ایکینجی کول تپه آدینی آلمیش کور - آراس او یغارلیغی نین ایزلرینی گؤز اؤنونه آلمالی ییق (۱۰/ زهتابی).

رس سؤزونو قویو معنا ائدیپ یا بونلارین شهرلرینین یئرینی آراز چاپیندان اوزاقلادیرماق (۱۱/ تفسیری نمونه) ایسته سه لر ده بعضی دینی یازارلار رسین آراس یا آراز چایی اولدوغونو یازمیشلار. نئجه کی ایراندا قوتسال قرآن کیتابی نین یورومونا یازدیغی «قاموسی قرآن» کیتابیندا سید علی اکبر قریشی، مصرلی محمد عبدو، ایرانلی علی بن ابراهیمی قمی کیمی عالیملرین یازدیقلارینا دایاناراق رسین آذربایجانداکی ارس چایی اولدوغونو یازیر. (۱۲/ قاموس قرآن). شیعه نین یئددینجی امامی، امام موسی کاظمیدن دئییلن روایته گؤره اصحابی رس «رس» چایی نین قیراغیندا یاشامیش اؤزلری ده اودا تاپینردیلار (آتش پرست). بو روایتده اصحابی رس انسانلاری نین بیر پاراسینی دا کیریسستیان آدلاندریرلار (۱۳). بو روایتین داوامیندا آراز چایی نین قوزئیینده میلادی بشینجی (۱-۵ جی) عصره قدر قورولموش آلбан تورکلرینین یاراتدیقلاری کیرستان دولتینی اونوتما مالی ییق (۱۴). اصحاب الرسین اودا تاپیندیقلارینا (آتش پرست اولدوقلارینا) مراد اورنگ بئله یازیر: «اصحاب رسه گؤره نئچه روایت وار بیر یوردور کی اونلار آراز چایی نین قیراغیندا یاشایان انسانلار ایدلر». اورنگ تفسیری صافی (۱۵) کیتابینا دایاناراق یازیر:

«ارس آذربایجاندا اولان بیر چایدر، هر بیر میلته پیغمبر یوللادیغیمیز کیمی آذربایجاندا اؤز آرالاریندان بیر پیغمبر سئچیب یوللادیق. گؤرون دوگو کیمی زردشت پیغمبردن سؤز گئدیر چون آذربایجاندا ارس چایی نین قیراغیندا زردشت پیغمبردن باشقا پیغمبر اولمامیشدیر» (۱۶). البته قرآن یورو مچولاریندان اصحاب رسین یمن ده یاشاییب «هنزله» آدلی پیغمبرلرینی قویودا باسدیر اراق اؤلدوروب ائله بونا گؤره ده اصحاب رس - قویو صحابه لری، آدینی آلدیقلا رینی یازیرلار. بولفتوح رازی اصحاب رسه یازدیغی نئچه روایتدن بیرینده رسی آذربایجاندا جای آدی، اصحاب رسین ده اودا تاپیندیغینی یازیر (۱۷). میرزا رحیم فنا «قاراباغ نامه» کتابیندا قاراباغین سرحدلری نین بیر یؤنونه «آراز نهرینین اوستونده واقع اصحاب رس شهرلری» اولدوغونو یازیر (۱۸. س ۱۰). تاریخی قاینقلاردان گؤرون دویو کیمی آراز قیراغیندا آدلیم اویغارلیق قورموش آراس (کور - آراس) انسانی نین طالعی اصحابی الرس آدیلا قورآندا گلرک بو تورپاقلارین ان اسکی دؤنملردن تورکلره عاید اولدوغونو ثبوتلاییر. دین یازارلاری نین یازدیقلارینی گؤز اؤنونه آلساق اصحابی رسین آذربایجاندا ارس (آراز) چایی نین قیراغیندا یاشادیقلاری بللیر.

کلمه نین اؤزونه گلدیکده رس سؤزو یالنیز ارس - دیلیمیزده «س» حرفی نین «ز» حرفینه دؤنوشونو نظره آلساق، آراز سؤزو ایله اوست - اوسته دوشور. آراز چایی چوخ قاینقلاردا ارس یازیلیدیر. بو دا آرا زین قدیم آدی آراسدان قاینقلانیر. آز - آس سؤزو ایلک کز گؤل تیگین (گول تیگین) داش کتیبه لری نین ۲۳ - ۲۴ - جو سطرلرینده گؤرونور «آز چؤللرینده آرائلینی تاپدیم بیل کی بورا منیم یثریمدیر». (۱۹) آس - آز قدیم تورک بویلا ریندان اولاراق یثر آدلاریندا اؤز ایزلرینی بوراخمیشلار. آز - آس بو گون آستامال، آسارای، آستارقان،... کیمی کند آدلاریندا گؤرونمکده دیر. حتّی آذربایجان سؤزونده ده آز بویونون ایزی گؤرونور: آذ + آر + بای + جان (۲۰). آراز سؤزونده آر + از «آز کیشیسی» معناسیندادیر، بو دا آذربایجان سؤزونون باشلانیشیندا یازیلان آز + آر سؤزونون دییشیمیدیر (۲۱ - ۳۴).

خودآفرین كۆرپولرى

آراز چايى بۇلگەسىنە عايد خودآفرین ایلچەسى اۋز آدینی بورادا سالینان قدیم كۆرپولرینین آدیندان آلمیش، تانیمنیشدیر. خودآفرین كۆرپولرى آذربایجان جمهوریتی ایران آذربایجانلا بیرلشدیرن كۆرپولردیرلر. بو كۆرپولر ایرانین خودآفرین یۋورهسینده ساریایجالی کندى یاخینلیغیندا آذربایجانین ایکی گۈزل ماحالی اولان قاراداغلا قاراباغی بیرلشدیرن یئرده آراز چایی نین باغری اوستونده سالینمیشلار. كۆرپولرین بیرینین ۸۱ متر اوزونلۇغو ۱۲،۵ اوجالیغی، ۱۰ سایدا دا سو كئچیدی واردیر (۲۲). واختیلا آرازین قوزئی، گونئی بۇلگەلرینی بیرلشدیرن بو كۆرپودن تکهجه سو كئچیتلرینین نئچهسى قالیر. خودآفرینین ایکینجی كۆرپوسونون ۲۰۰ متر اوزونلۇغو ۴،۵ ائنی ۱۵ سایدا دا سو كئچیدی واردیر (۲۳). قایالار اوستونده سالینان كۆرپو بوگونه کیمی دورماقدادیر. دئییلنلره گۈره بیرینجی كۆرپو ییخیلانندان سونرا ایکینجی كۆرپو سالینیر. بو كۆرپو سون زامانلار کیمی گل _ گئت كۆرپوسو اولموشدور. تورپاغیمیز ایکییه بۇلونوب خالقیمیز پارام _ پارچا دوشدوگوندن سونرا «حسرت» كۆرپوسو آدی آلاراق هر آن آنیلمیشدیر. بو كۆرپولرین تیکیلمه تاریخینه گلدیکده هلهلیک الدە کسین قاینق یوخدور. بیرینجی كۆرپونون ۸_جی یوز ایل لیکده سلجوقلار زامانی (۲۴)، ایکینجی كۆرپونون ایسه میلادی ۱۰۲۷_جی ایلده شەادی حکمداری محمد اوغلو فضل (فضل ابن محمد) طرفیندن تیکیلدیگی (۲۵) یازیلیر؛ آنجاق گۈزل معمارلیغی اولان بو كۆرپولر آذربایجان معمارلیق مکتبى نین بیر اۋرنگیدیرلر.

خودآفرین كۆرپولرینین آدلاری

بو كۆرپولرین آدلارینا گۈره بۇلگە اهالیسی ایچره چئشیدلی روایتلر واردیر، بونلارین چوخو دینی اینانجلار دایانان دوشونجهلردیرلر. دئییلنلره گۈره آراز چایی نین سویونون گور اولدوغونا گۈره كۆرپو سالماق چتین اولورموش هر گون تیکیلیمش كۆرپو صاباحیسی گون داغیلیمیش، بیر گون قیرخ مؤمن انسان بیرلیکده چایین قیراغیندا ناماز قیلیب آلاها یالوارلار بو آندا آراز چایی لاملاشیب دایانار. كۆرپو تیکیلندن سونرا یئنه سو کو کره ییب آخماغا باشلایار.

بونو گۇرن آداملار «آفرين خودانين ايشينه» دئيرلر، بوردان «خودا آفرين»، يعنى «آللاها احسن» سۇزو قالير. يا آراز چايى نين گور آخديغينا گۇره كۇرپونون پاياسىنى تىكنمير ميشلر.

خودونون ھىكلى

بیر گون چايين يانينداكى داغدان بير داش قوپوب چايين اوستونه دوشور. داشى پايا ائديب اوستونده كۇرپونو تىكىرلر، «آفرين خودايا» سۇزو اورادان قالير. بو قونودا دئييلن سۇزلر چوخدور؛ آنجاق كۇرپولرين آدينا گۇره ان

چوخ يايغين دوشونجه بۇلگه اهالىسى نين ديليندن توپلاديغيميزا گۇره خود آفرين آدى كۇرپولرين باشى اوستونده داش ھىكله بنزر «خودو» ايله «آفرين» _ عايددير. خودو ايله آفرين داش ھىكلى ديرلر خودو كيشى شكلينده، آفرين ايسه كۇرپهسى كورگينه چاتيلميش بير قادين شكلينده دير. كندليلرين اينانجينا گۇره بونلار انسان اليله يونولماييلار. آراز چايى بونلارى آييرير خودو قوزنى يۇنده آفرين ايسه گوئيده قالير. هر ايكيسى داغلارين زيروه سينده دايانيب آيريلديقلارى زاماندا اؤزلملى باخيشلار ييلا داشا دۇنورلر. قوندارما خودا آفرين سۇزونو قيراغا قويساق «خودو» قديم تورك الههسى قوداى - سازلا بلالارى دفع ائدن الاله، (۲۶) شامانيز ميده ايسه اود تانريسى «قوتاي» (۲۷) سۇزو

ايله ايلگيلنى. «آفرين» سۇزونه گلديكده آفرين سانسكرتندن ديلموزه گيرميش اؤزو ده خئييرلى دعا (آلقيش) معناسيندا دير (۲۸).

آفرينين ھىكلى

ايندىسە خود آفرين سدى نين دوزلمە سىيلە آراز قىراغىندا ايران يۇنوندىن سوجايلى (شجاعلو)، ساريجالى (على آباد)، ماهرىزلى (مفروضلو)، جفراآباد كندلرى سو آلتىنا گىتمە سىيلە بو دۇرد كند دە ياشايانلارى اولدوقلارى يىردن بير آز آزالى جانانلى شەر جيگىندە بير يىرە يىغىلماسى باشلانمىشىدىر. بورادا ۲۰۰۸- جى ايلين دى (اوجاق) آينىدا آدى گىدن كندلردن توپلامىش اولدوغوموز بايراملا آخىر چرشنە دبلىرى آشاغىدا وئىلىر.

آخىر چرشنە

كندلىلرين دىدىگىنە گۆرە بۇيوك چىللە چىخاندىن سونرا كيچىك چىللە باشلار كى ۲۱ گوندور ۳ چرشنە سى وار:

خبر چى (يالانچى) چرشنە، كوله چرشنە، آخىر چرشنە

بو چرشنەلرى بىلە دە دىيلىر

يىل چرشنە سى، اود چرشنە سى، آخىر چرشنە

آخىر چرشنە دە آغاجلارين آيىلماسىنا، سولارين ترەلمە سىنە، اينانان كندلىلر بو گوندە سۇيود آغاجلارينين آيىلاندىن سونرا اايىلب يىرە باغىر باسيب سالام وئرمە سىنە دە اينانيرلار. نوروز گولو بوگون چىخب بايرامين گلدىگىنى بللندىرير. اونا گۆرە دە بۇلگە اھالىسى شىلىكلرينە حاضىرلاشىرلار.

آخىر چرشنە آخشامى ھر كس اۋز قاپىسىندا تونقال قالايار، قديملىر ائودە اولمايان قونشونون قاپىسىندا تونقال قالاماق بير گۆرۈ سايلىردى. تونقال قالاناندىن سونرا «آغىرليغىم _ اوغورلۇغوم تۇكول قال بوردا» دىيە اودون اوستوندن آتيلارلار. بوتون پىسلىكلرى اوددا ياندىرىب آريناندىن سونرا يىنى ايله حاضىرلاشارلار. بۇلگە دە بو گونە گۆرە اۋزلىشىش دبلىر بىلە دىرلر:

پىلاو بىشىرىمك

بو گىنجە عايلە بير يىرە يىغىلىب، خىيرلى سۇزلر دانىشارلار. بوتون ائولردە پىلاو بىشىرىلر. قديم دۋورلردە اولان يوخسوللۇغا گۆرە پىلاو تىكجە آخىر چرشنە دە بىشىرىلىپ يىتىلردى. عايلە بو گىنجە بير يىرە توپلانيب ان گۆزل گونلىرىنى خوشلوقلا كىچىرلر.

باجادان سو تۆكمەك

قوھوم۔ قونشو ظارافات اوچون پىلاو بىشن اوجاغا دامىن باجاسىندان سو تۆكرلر. سو تۆكمەكلە قونشونون اوجاغىنى سۇندوروب قونشويا اۋجشەرلر.

شال ساللاماق

جاوانلار ساللاماق اوچون قورشاق، شال، يايلىق، چادىرا گۆتوروب ائولرىن بىرىنىن باجاسىندان ساللارلار. ائو يىيەسى شالا بويالى يومورتادان، پولدان، يىمىشەن باغلار. بعضا بىرى ائوين قىزىنا ائلچى دوشوب، ائوين باجاسىندان شالى ساللار، ائوين آناسى شالا هر نه باغلاسا شال ساللايان گىنج قبول ائتمەيىب اورگى نىن ايستكىلى سىنى آنادان ايستر، آرالارىندا بئله بىر دانىشيق كىچەر:

– بالا يومورتا باغلادىم

– ايستەمىرم

– پول باغلادىم

– ايستەمىرم

– ياخشى قىزى باغلادىم چك آپار.

انجىر آغاچىنى بورماق

هر كس بىر نىت ائدىب انجىر آغاچى نىن بوداغىنى بورار. سحر تئردن گئدىب باخار آير بوروق بوداق دوزلسە نىتى نىن قبول اولدوغونا اينانيب سئوينر؛ يوخسا بوداغىن بوروغو دوزلمە يىبسە نىتىن قبول اولمادىغىنا اينانيار.

ائوين بار _ باجاسىنا داش يىغما

آخشام چاغى (ئاخىرىن چۆلدن گلدىگى واخت) ائوين بار _ باجاسى نىن قىراغىنا هرە بىر داش قويار. سحر تئردن گئدىب باخارلار هر كسىن داشى نىن آلتىنا قورد _ قوش يىغىلىسا او ايل وارلى اولاجاغىنا اينانيب سئوينر. بىرى نىن دە داشى نىن آلتى بوش اولسا يوخسول قالاجاغىنى دوشونر. قويولموش داشىن آلتىنا هر نه يىغىلسا وار دولت يىيەسى اولماق دئمەكدير. آلاھ تعالى ايل باشىنا كىمى انسانلار وار _ دولت وئريب، وئرمە دىگىنى بو گئجە بللندىردىگىنە اينانيلىر.

سۇيۇد آغاچىندان ايستك

بۇلگەدە ياشايانلار ايچرە سۇيۇد آغاچى آرزى _ ايستك سيمگەسىدیر. سۇيۇد آغاچىنا توتولان نيتين قبول اولونماغىنا اينانيلير. بونا گۇرە دە سۇيۇد آغاچىنى قوجاقلايب آللاهدان بير شئى ايسترلر. سۇيۇد آغاچى نين ايلاهى بير گوج ائتگيسينده اولدوغونا اينانيلير نئجه كى بو گئجه يالنيز سۇيۇد آغاچى نين ايليپ يئرە سالام وئرمەسینه اينانيلير.

بير ميتولوژيک افسانە يە گۇرە بير كيشى وارلانماق اوچون سۇيۇد آغاچىنى قوجاقلايب حيات يولداشى نين قيزيلا دۇنمەسینی ايستەيير، ائوہ گلديکده حيات يولداشى نين قيزيلا دۇندوگونو گۇروب پئشمان اولار. بئله ليکله گلن ايل بايراما كيمي گۇزلهيب، آخیر چرشنه گونو سۇيۇد آغاچىنى قوجاقلايب حيات يولداشى نين يئنە انسانا دۇنمەسینی ايستر. ائوہ قاييديشيدا حيات يولداشى داها انسان اولموشدور.

قولاقي بيسماق (قولاقي پوسماق، قولاقي آسدى)

هر كس اورگينده بير سۇز توتاراق قونشو ائولرين بيرينين قايسيندا قولاقي پوسار، ائوده كيلرين دانيشديقلارى سۇزلردن نيتى نين قبول اولوب اولماديغىنى دويار. (اۇرنك؟ بير خانيمين اوشاغى اولوب اولماديغىنا نيت ائدن كس قاپى داليندان ائشيتديكى دانيشيقلاردا اگر ايلك ائشيتديكى سۇز اوشاغا گۇرە اولسا نيتى نين قبول اولاجاغىنى دويوب سئوينر).

سو قيراغينا يومورتا دوزمك

ايدىنلىق سيمگەسى اولان سويون قيراغيندا يومورتا اوزريندن بختينى سيناين گنجلر آخشام چاغى آخار سويون قيراغينا گئديب، هرەسى اۇز آدينا گۇتوردوگو چيى يومورتانى ديك _ ديكينه سويون قيراغىيلا دوزرلر. يومورتالارين قيراغينا زى، كۇمور، قيرمىزى جۇوهر قويارلار. دان واختى گئديب يومورتالارا باخارلار. يومورتالارين اوزرينه دوشموش بويلاكلاريندن هر كس اۇز بختينى آنلار. زيدن آغ لكه، كۇموردن قارالكه، قيرمىزى جۇوهردن ايسه قيرمىزى لكه آلميش يومورتالار گنجلرين يئنە ايلده ياشاملارينين نئجه كئچه جگىنى بللنديرر. آغ لكه كيميكنه دوشسه بختى آغ اولوب شن ياشام

كئچيره جك، قيرمیزی اولاسا خوشبخت گونه چيخيب، سئوينجلی گونلر ياشايماق، يومورتاسينا قارا لكه دوشموش گنج ده قارا باخت اولاجاغينا اينانار. آخير چرشنه آخشامي تونفال قالاييب چئوره سينده شنليك ائندن سونرا ائولره چكىلرلر ائولرده يار _ يولداش، تاي _ توش بير يئرده دئييب، گولوب، اوينا يارلار. دان سؤكولنده هامی يوخودان دوروب، يومورتا قويان يومورتاسينا باش چكر، انجير بوران انجيرينه. جاوانلار دا آخار سويلا ساري يۇنه لر؛ اينام بئله ديركى بوگون چايلاردا آخان، دنيزلرده دالغالانان سو تزه دير. قيزلار سويون اوستوندن آتيليب، «آغيرليغيم، اوغورلوعوم توكول قال بوردا»، «آتيل _ باتيل چرشنه، باختم آچيل چرشنه» دئيه سويون اوستوندن آتيلارلار. قديمير گنجلرين چوخو آراز چايندان كئچرميشلر، اينديسه بو تورپاقلار اشغالچيلار اينده اولدوغونا آرازدان كئچمك اولمور. آرازدان كئچن آدامين بوتون پيسليك لردن آرينلاييب، بوتؤو (كاميل) انسان اولدوغونا ايناييلير. اوغلانلار سويون اوستوندن آتيلاندان سونرا سويلا دوشوب چيميپ آرينارلار (حتي قارلي سودا). قادينلار گؤي _ گؤيرنتي دريب سويلا وئرلر. بولاقلارين تزه سويوندا يويونوب، گلنده ده اؤزلريله تزه سو، بولاغين دا خيردا داشيندان گتيرلر. گتيرديكلري داشلاردان «بركتلي اولسون دئيه» نئهره يه سالارلار. تزه سودان دا ائوين دؤرد بوجاغينا سپرلر؛ تزه سويي ايلده ائوه آيدينليق، خئير _ بركت گتيره جگينه ايناييلير. بونلاردان سونرا بايرامين گلديگينه ائوي قوروملا يارلار.

ائو قوروملاماق

ايل باشينا كيمي اوجاق يانان ائوده اودون هيسيندن ائوين ديركلينده، بور _ بوجاغيندا قوروم باغلانار. خانيملار سوپورگه نين دسته سينه آج باغلاييب، ائوين قوروملاريني تميزلرلر. ائوي تميزلەيندن سونرا بوغدا قووروروب، ائوين دؤرد بوجاغينا سپرلر. ائوين بوجاغينا سپيلن بوغدادان ائوه خئير _ بركت گلر. كيشيلر چرشنه گونو داغدا، بايردا گزيشلر. قيزلاردا آجاجلارلا كوف باغلاييب اوينا يارلار.

بئله ليكله بايرام اؤزو چاتيب، ايل ديشيلر. يئني ايل باشلانار، هامی تزه پالتار كييينيب، ائوينده بؤيوك بير سوفره آچيب اوستونه مئوه، شيرني ييغار. كندين كيشيلري كندين مئيدانينا ييغيشيب اگر او ايلي قارا بايراملي اولسا _ ياسلي

عائيله اولسا، اونلارلا گنديب بير فاتحه دئيه، تانريدان اؤلن كيمسه يه رحمت، قالانلارينا ايسه دؤزوم ديلرلر. سونرا كندين آغ ساققالارينين ائويندن باشلايب بير- بير ائولره گنديب، «بايرام- چرشنز مبارك اولسون» دئيه، ائو ييه سينه موتلو بايراملار ديله يرلر. كيشيلردن سونرا خاناملار ائولره گنديب بايرامي قوتلارلار. خاناملار هره سي اللرينده بير نعلبكي نين ايچينه - نعلبكي اولماسا چادراسي نين اتگينه، ايكي شيرني قويوب ائولره گندرلر هانسي ائوه گتسه لر شيرنيلري او ائوده قويوب يئرته آيري شيرني او ائودن گؤتورلر بله ليكله يئني ايلده ائودن ائوه شيرينليك آپارميش اولورلار. بايرام گلر اويونلاريلا.

بايرام اويونلاري: *

بى - گيزير (شاه - وزير) اويونو / يومورتا دؤيوشدورمك / باشدان اوپيولما (باشدان هوپانما، باشدان آتيلما) / كلله قورداشى / ال منده / بير قوشوم وار بو خرتنه / توپ عربى (بهشت - جهنم ده دئيلر) / آرادا ووردو / تك قيشدى (ناققيشلى) / قئيش گؤتدو (قاييش گؤتوردو) / گيزلن پاچ / ماللا ميندى بايرام بو اويونلارلا سووولوب، چؤل گونو (سيزدك) گلر. هامى يئمك گؤتوروب چؤلده - بايردا ايلنپ آخشام ائوه دؤنرلر. بله ليكله يئني آرزيلار گلن يئني ايله قالار.

* یازنین او یونلار بؤلومو ائل بیلیمی ۴۷-جی سایندا یاینلانمیش اولدوغوندان بورادا توضیحلری حذف اولونوب.

قایناقلا:

یازیلی قاینقلار

۱. دیوان لغات الترك، ماحمود کاشغری / دکترسید محمد دبیر سیاقی / س ۳۱۳. تهران ۱۳۷۵

۲. <http://az.wikipedia.org>

۳. وَعَادًا وَنُّمُودَ وَأَصْحَابُ الرَّسُوِّ وَفُروْنَا بَيْنَ ذَلِكَ كَثُورًا (۳۸) / قرآن کریم / فورقان

سوره سی ۳۸-جی آیه
۴. كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسُوِّ وَنُّمُودُ (۱۲) / قرآن کریم / قاف سوره سی ۱۲-جی آیه

۵. عرب دلی نین ان اسکی سؤزلوگو «العين»، خلیل بن احمد فراهیدی / اولوم ۱۷۵.ه.ق. تهران ۱۳۸۴

۶. «لسان العرب» (ابن منظور / اولوم ۷۱۱.ه.ق) محمد جاواد انوری / بیروت ۲۰۰۸
www.jasjoo.com/book/wordbook/fa

۸. أَيْنَ أَصْحَابِ مَدَائِنِ الرِّسِّ الَّذِينَ قَتَلُوا النَّبِيَّ وَ أَطْفَؤُوا سَنَنَ الْمُرْسَلِينَ وَ أَحْيَا سَنَنَ الْجَبَّارِينَ (نهج البلاغه / فیض السلام. س / ۵۸۴)

۹. عیون اخبار الرضا، شیخی صدوق / ج ۱ / س ۲۰۵

۱۰. ایران تورکلرینین اسکی تاریخی، دکتر محمد تقی زهتابی / ج ۱ / س ۱۶۸. تبریز ۱۳۸۵

۱۱. تفسیر نمونه، آیت الله مکارم شیرازی / ج ۱۵ / س ۹۱-۹۶

۱۲. قاموس قرآن، سید علی اکبر قریشی / ج ۲ / س ۸۹. تهران ۱۳۶۴

۱۳. بهار الانوار، علامه مجلسی / علی دوانی / انتشارات آخوندی / تهران / ج ۱۴ / س ۱۵۳-۱۵۴

۱۴. ایران تورکلرینین اسکی تاریخی، دکتر محمد تقی زهتابی / ج ۲ / س ۳۷-۴۳ / ۵۸۹-۵۸۹ (تبریز ۱۳۸۲)

۱۵. تفسیر صافی، ملا محسن فیض کاشانی / اوستاد عبدالرحیم عقیقی بخشایشی / ج ۵ / س ۲۱ / قوم ۱۳۸۵ / نوید اسلام نشر ائوی

۱۶. یکتا پرستی در ایران باستان، مراد اورنگ / ستاد ارتش انتشاراتی / تهران ۱۳۳۷.

۱۷. ابوالفتوح رازی، تفسیر ابوالفتوح رازی / تصحیح ابولحسن شعرانی / اسلامیة تهران ۱۳۵۸ ش.

۱۸. قاراباغ نامه لر، میرزه رحیم فنا / باکی ۲۰۰۶ / س ۱۰

۱۹. آذربایجان خالقی نین سوی کؤ کونو دوشونرکن، میر علی سیداوف، ص ۲۶، تبریز ۱۳۸۳

۲۰. ۱۹ _ جی قاینات

۲۱. نگاهی به واژه های اساطیری آذربایجان، صمد چایلی / س ۳۴. اختر نشر ائوی / تبریز

۱۳۸۴

۲۲. بررسی و شناسایی باستان شناختی محدوده سدهای خودآفرین و قیز قالا، محمد فیض خواه / س ۳۰۱-۳۰۷.

۲۳. ۲۲ _ جی قاینات.

az.wikipedia.org. ۲۴

/Vista.ir/content. ۲۵

۲۶. قام _ شامان، میر علی سیداوف / صمد چایلی / س ۴۸ / اختر نشر ائوی. تبریز ۱۳۸۱

۲۷. ارک سؤزلوگو، اسماعیل جعفرزاده / ج ۲ / س ۱۵۲۲ / احرار انتشاراتی / تبریز ۱۳۸۹

۲۸. مجله فرهنگی مردمی ایران / شماره ۱۱ قیش ۱۳۸۶، عباس قنبری عدیوی / «آفرین و نا آفرین در فرهنگ مردم بختیاری».

سؤزلو قایناتلار

۱. اسماعیل لیس (ماهرزلی کندی / ۶۵ یاشلی)

۲. گول آرا جمالی (ماهرزلی کندی / ۵۰ یاشلی)

۳. طوطو خانیم احمدپور (ماهرزلی کندی / ۶۰ یاشلی)

۴. فیروزه حاتمی (ساریجالی کندی / ۵۸ یاشلی)

۵. علی فرضی زاده (جفر آباد کندی / ۵۵ یاشلی)

۶. ستار گول محمدی (سوجئیلی کندی / ۵۸ یاشلی)

۷. محرم کریمی (سوجئیلی کندی / ۶۰ یاشلی)

گوگاندا زینب خاتون تر به سی

اسماعیل کنعانی

قایناق شخص: محمد حسن احمدی مقدم (دوغوم
تاریخی: ۱۳۳۵، ایشی: امکلی اؤیرتمن (معلم)
ساوادی: لیسانس، دوغوم یئری: گوگانین دستجرد کندی

زینب خاتونون^۱ آنتیتی گوگانین گوئیتی، دستجرد کندینده یئر آلیب. دستجرد کندی، گنچمیش ده گوگان شهری کیمی ایپک یولوندا ایدی. گوگانین گوئیینده اولان بو کند داش معدنلری، سوغان، اوزوم محصوللاریلا آدلیمدیر. دستجرد خالقی پیغمبر، اماملار و خصوصیه حضرت علی (ع) - آ باغلیدیرلار . ملا حشرینین روضه اطهارینا گوره ائله جه ده روضات الجنان و جنات الجنان، تاریخ آذربایجان، کتاب علامه محدثی، تاریخ اولاد اطهار و منتخب الخصال کتابلارینا گۆره زینب خاتونلا ایکی اوغلو عربلر و تورکلر ساواشی

سیراسیندا، عرب قوشونونا باشچیلیق ائتمیشلر. اسلام دینی آذربایجانلی بایراغی آلتینا آلدیقدا، «اسامه بن فرقد» ین آناسی اولان زینب خاتونون وفاتیندان سونرا، دستجرد کندینده، بیر داغ اتگینده تورپاغا وئریلیر، اونا آنیت تیکیلیب قوتسال دَیر وئریلمیشدیر. او گوندن زینب خاتونو سئون و اینانانلار، زیارتیه گئدیپ، دعا لار اوخویوب و اوندان حاجت لارینی ایسته یرلر.

دستجرد بؤلگه سینده (داغ و دوزونده) قازینتیلاردا انسان سوموکلرینه راستلانماق اولور. نئجه کی دستجرد دوزونده، شیدلر (شهیدلر) آدلی بیر بؤلگه ده بو سوموکلر تاپیلیب. سوموکلرین چوخلوغونا گؤره بونلارین توپلو مزار و اسلام ساواشچیلارینا عاید اولدوغونا اینانیلیر. خالقا گؤره بو بؤلگه ده بؤیوک ساواشلار (اسلام قوشونو و تورکلر آراسیندا) اولموش و ساواشین اؤلوسو چوخ اولدوغونا گؤره، اؤلنلر دستجرد و اطرافیندا توپلوجا تورپاغا وئریلمیشلر. بونا گؤره سوموکلرین چوخ گوروندوگ ۷ و یر شهیدلر (شهیدلر) آدی وئرمیشلر.

ایندیسه زینب خاتوندا بؤیوک مسجد تیکلمیش، ائله کی زینب خاتونون آنتی مسجدا ایچینده یئر آلمیشدیر. مسجدين کناریندا ایکی دوواری قالمیش چوخ اسکیدن بیر آیری تیکنتی وار. او کیچیک تیکنتی داش و پالچقداندير. بو تیکنتی داش یاپیشدیرماقلا تانیر. نئجه کی اورایا گئدن، اورگینده ایستگینی توتاراق دوواری داش یاپیشدیریر، داش دوواری یاپیشیرسا، اونون ایستگینی قبول اولدوغو آنلامینا گلیر.

یوخسولوقدا اولان، اوشاغی اولمایان، ایشینده بوللوق و برکت ایستهین، ساغلیق ایستهین و بونلارا بنزر، زینب خاتون زیارتچیلری آراسیندا چوخ دور. دئدیکلره گؤره اوشاغی اولمایانین، اوشاغی اولوب، یوخسولوقدان قورتولان و ساغلانان دا گؤرونوب. ایله ایکی گون (پیغمبرین وفاتی و اربعین گونلری) بؤلگه خالق، حسینی هیأتلر و آذربایجانین بیر چوخ یئریندن گلن زیارتچی زینب خاتوندا بیر آرایا گلیب، بو گونلره اویغون یاس تۆرنی دوزنلرلر. اربعین گونو زینب خاتونا توپلانان زیارتچی سایسی نئجه مینه یوکسلر. زینب خاتون دا اربعین تۆرنی بؤلگه نین ان آدلیم تۆرنیدیر. او گون سحر ساعاتلاریندان خالق اورایا آخین ائدر. حسینی هیأتلر محرمده اولدوغو کیمی یولا دوشوب زینب خاتون دا عاشورا شهیدلرینه یاس توتارلار. دئمه لی کی هیأتلر ایله ساده جه اربعین گونو زینب خاتونا گلرلر. تۆرن گون اورتا چاغینا قدر سورر. بو آرادا نذیری اولان انسانلار دا نذیرلرینی یئرینه گتیریرلر. نذیرلر پول، قوربانلیق حیوان، یئمک و... اولار. ناهار چاغی دستجرد کندینده ده بیر چوخ ائوین قایسی قوناقلارا آچقدیر، بو دا بو کند خالق نین قوناق سئورلیگی نین بیر گؤسترگه سی ساییلیر.

۱. پیغمبرین صیغه لیک قادینی

باغ وزیر کنڊينده باشماق و آياغا اولان بعضی اينانجلار

مریم خدا بخش

قايناق: نازنين سلمان پور، ۷۵ ياشيندا، ساوادسيز، باغ وزيرده دوغولموش.

باشماق

- بيرينين باشماقلاری بير- بيرينين اوستونه چيخسارسا؛ او يولاچيخاجاق.
- بيرينين باشماقلاری اوج اوجا دايانيرسا، ياخينلارينين اونون ياخجيليقلاريندان دانيشماق علامتی دير.
- بيرينين باشماقلاری دال طرفدن بير - بيرينه دايانسا؛ کيمسه اونو آرخاسيندا پيسله ييب، غيبت ائدير.
- مکه، کربلا يا دا شام زيارتيندن قايدان بير قادينين پئشوازينا گئدن قادينلار اونون باشماقلاريني خصوصاً ساغ تاييني آياقلارينا گنيمگه چاليشارلار، باشماق تاييني آياغينا گئين قادين آز بير زاماندا زيارته يوللاناجاغينا اينانار.
- توی گنجه سي گلين ائودن چيخاندا بي اونو قارشيلايان زامان گلين اونون آياغيني آياقلايا بيلسه بين ديلي هميشه گلينه قيسا اولاجاق، ترسينه بي بوي ايشي گوره بيلسه گلينين ديلي اونا قيسا اولاجاق.
- بير کيمسه نين اورگينده حاجتي اولورسا نذير ائدر، حاجتي قبول اولونجا امام حسين عزالاريندا يا دا مرثيه لرده، قوناقلارين باشماقلاريني جوتله ييب نظاما سالسین.
- بير کيمسه يوخودا باشماق تاييب يا آلسا، ديرلر: «غم - غصه تاييب.» ترسينه باشماق ايتيرسه ديرلر: «غم - غصه سيني ايتيره جک.»
- بير قادينين حيات يولداشي اوندان اؤنجه حياتيني ديشسه، او، اوچ آي اون گون عيده ساخلایاندا سونرا، اوشاقلاری آنالارينين يثني اره گنتمگينه انگل اولماديقلاريني بيلديرمک اوچون، اونون قارشيسيندا باشماقلاری جوتلرلر.
- کيچيک اوشاغين آياقلاری بير آز ايري اولورسا، آياقلاری دوزلسين دئه، بير زامانا قدر باشماقلاريني اونا، ترسه گنيديرلر.

• بىر كىمىسەن بۇغازى يا دۇشۇ گىلسە (شېشىسە)، اۇنو درمان ائتمەك اوچۇن، آراز چاينىدان كىچىن بىر شىخىن باشماغىنى خىستەن بۇغاز يا دا دۇشۇنە سورتۇرۇر.

• بىرىسىن ئاۋىنە خوشلامادىغى بىر قوناق گىلىرسە، تۇر ئاۋىنە چىخىپ كىتىپ، دىئە، قوناق بىلمەن، باشماغىنىن ئىچىنە بىر آراز دوز تۇرۇر.

• بىدۇنۇر بىر شىخىن بىرىن ئاۋىنە قوناق اولۇرسا، او گىلىنەن سۇنرا ئاۋىنە سىنە بىر زىرر تۇخۇنسا، باشقا دۇنە ھىمىن شىخىن اۇنلار قوناق گىلىرسە اۇنۇن باشماغىنىن ئالتىندان (اوشىخى بىلمەن) دابان تۇرىنەن كىسىپ اوزۇرلىكە بىرگە ئۇدە ياندۇرۇلار.

آياق

• تۇى گىجەسى (گىلىن ئاۋىنە گىلىن گىجە) قاپىنىن گىرىشىنە آستانا يا بىر نىلكى (نەلبكى) قۇيارلا گىلىن ئاۋە گىررەن اۇنو آياغى اىلە سىندىر مالىدىر. اىنانىرلار نەلبكى گىلىن آياغى ئالتىندا سىنارسا اۋزۇ دە سىنەپ او ئۇدە قالاچاق. • تۇزە گىلىن يا دا كۇرەن ئىنى عاىلە يە آياق قۇيدۇقلارىندان سۇنرا، آراز بىر زاماندا او عاىلە يە ياراماز بىر اولۇى اوزۇر، اىنانىرلار بو اولۇىن گىلىن يا آياغىنىن آغىرلىغى و بىدۇمۇلۇگۇنۇن علامىتىدىر، بۇلە اىنانچ ئىنى دۇنيا يە گىلىن اوشاق اوچۇن دە وار. بۇنۇن تۇرسى دە اولۇ بىلىر. گىلىن، بى و اوشاغىن گىلىشىنەن سۇنرا اىشۇر آۋاندلاشۇپ، ياخشى اولۇىلار اوزۇر وئۇرسە اۇنلار ئىن آياقلار ئىن يۇنگۇلۇگۇنە سەب بىلىر.

• بۇىلو بىر خانىم آياغا قالىخىپ اىلك آددىمدا ساغ آياغىنى گۇتۇرسە دۇىرلر: «اۇغۇلۇ اولۇچاق» سۇل آياغىنى آتسا دۇىرلر: «قۇزى اولۇچاق».

• تۇزە دۇنيا يە گىلىن اوشاغىن دابانى دالىق اولۇرسا «دالىسىجا اۇغلان گىتەرەجەك» دۇىرلر. (يانى آناسى اۇندان سۇنرا اۇغلان دۇغۇچاق).

• بىر اوشاق آياق تۇتۇپ يۇرىمگە گىجەكسە، اوشاغى بىر قىلىر (غۇبال) يا دا بىر الك اىچىنە قۇيۇپ، آياقلار ئىن باش بارماقلار ئىن بىر اىپ اىلە بىر- بىرىنە باغلايىپ، قارشىسىنا شۇكۇلات يا شىرنى تۇكۇپ، اۇنو اوچ يۇلۇن آىرىمىنا قۇيۇللار، اىلك يۇلدان اۋتۇن شىخىن آياقلار ئىن باغلانان اىپى كىسىپ شىرنىلرۇن بىرىنى ئىيىپ يۇللانار، اىنانىرلار اۇندان سۇنرا اوشاق آياق تۇتۇپ يۇرىيەجەك.

- آنادان دوغولما بیر اوشاغین آياقلاری ایری اولورسا، آناسی اونو بیلیم، قیرخینا قدر اوشاغی بلینده آياقلارینین بلکک ایچینده دوز قالماسینا دقت ییتیرسه اونون آياق و قیچلاری ایریلیکدن قورتولاجاق، آنجاق بو ایریلیگی اوشاغین قیرخیندان سونرا بیلیمسه داها دوزلمگی چتین اولار.
- گنجیه زامانی دونیا یا گلن اوشاغین آياغی آغیر، گوندوز دونیا یا گلنن ایسه آياغی نین یونگول اولماسینا اینانیرلار. بیر ایشه باشلایان زامان، مثلا فرش توخوماق، جوراب توخوماق و ... زامانی آياغی یونگول اولان اوشاغین آياغینا باشلارلار. (اوشاقدان ایسترلر ایش باشلایان یترده دولانسین)
- بیرشخصین یاشاییشیندا بیر دویونو اولورسا، نذر ائدر دویونو آچلینجا هر ایل عاشورا یا دا تاسوعا گونو آياق یالین بیر عزا دسته سی نین آرخاسیجا یول گئتسین.

آتالار سؤزو و دئیملر

- آياغین یئکه سی نئیت دیر، باشین یئکه سی دؤولت.
- آياقلار باش اولوب، باشلار آياق.
- آياغا دوشمه یین باشا چیخماز.
- آياغی ایله گلیب، باشی ایله گنده جکک.
- باشماق پالچیق سیز اولماز.
- باشینا گلن باشماقچی اولار.
- باش یولداشی یوخدور، آياق یولداشی چوخدور.
- دوشمن آياغا باخار، دوست باشا.

کنايه لَر، دئيملر

مير هدايت حصارى

اٲله بيل يٲردن تا پميشيق: چوخ اوجوز ايسته يير، اٲله بيلير كى بونو تا پميشيق
آغزى آجيليق سالماق: ائوده داعوا سالماق
آلتدان اوستدن آچيلماق: قيدادان زهرلنرك هم قوسوب هم اسهالا دوشن آدام
اينديكى كيمى ياديدماق: نقل ائتديگيم قضيه نين دوز اولدوغونا هٲچ شبهه م
يوخ دور. اؤزوم، اؤز گؤزوم ايله گؤرموشم
ايكى گؤيوللو اولماق: شك ده، شبهه ده اولماق، تصميم توتا بيلمه مك
بابالينى يودوق: اونا تهمت ووردوق. بو ايشى او گورمه ميشدى
بابالينى يومورام: دئديگيم سؤز باره ده چوخ دا مطمئن دئيلىم. اونا نسبت
وئردىگيم سؤزه چوخ دا امين دئيلىم
باختيوا داش آتما: اله گلن موقعيتين قدرينى بيل، الدن وئرمه
باشى لحد داشينا ديمك: پشمان اولماق
باشينى پيجاغا سورتور: اؤزونه اؤلوم، خلقه دردسر آختاير
بال كيمى: چوخ شيرين { بير قوون آلميشديم لاپ بال كيمى ايدى }
بركت دير: قوتاريب، بيرزاد قالما ميشدى
بوغاز اولماق: ديشى داوار يا مالين حاميله اولماسى
بوغاز دان كسمك: قناعت ائتمك
پٲهين كيمى: توت چوخ بوش اولاندا دئيرلر
پا پاغين اوجا قوى: سن كى بو مسأله دن خجالت چكميز سن، غير تين يوخ دور
پا پاغى نين آلتى بوش اولماق: عاغيلسير
پادار (دى): وضعى چوخ ياخشيدى، دولتليدى
پامبيق كيمى: چوخ يوموشاق
پمبلوت كيمى: چوخ دولودور
پوفله سن ييخيلار: چوخ ضعيف و آريقدى
پول- پول اولماق: بير شئين سينيب، نارين- نارين اولوب داغيلماسى

پول كيمى: اوددا قىزارمىش فيليز پارچاسى، سىنىپ نارىن تىكەلرە بۇلونموش شوشە قاب.

تاباق اوروجو: اوروجلو قدا اوشاقلارين دمبه دم گليب چۇرك ايسته مكلرينين قاباغىنى آلماق اوچون، اونلارا دئيرلر كى كيچىك اوشاقلار ناھارا كيمى اوروج توتماليدىرلار. بونا تاباق اوروجو دئيرلر

تايت (تابوت) زىنقىرووو: قوجا واختىندا اوشاق صاحىبى اولماق. بو اوشاغى بئله آدلاندىرارلار

تات كيمى: ساده و دوشونمز و ديل قانماز (اوشاق).

تلبه كيمى: تلبه قاوالا بنز بير شئيدىر آما دريسى توكلودور زير _ زيبيل يىغيب آپارماغا ايشلەنر. {قارنى تلبه كيميدىر. قولاقلارى تلبه كيميدى} **تنى يئلە نيب (يا يئلنى شيشيب):** اينگىن دوغماق واختى ياخىنلاشدىقدا تنى (آلت تناسولو) شيشر

توپ وورسان داغىلماز: چوخ ائائلى بير ائودن تعريف ائدندە دئيرلر **توپونا وورماق:** نئچە نفر لازىم اولان آداملارى يا دوستلارى بير يئردە جمع اولدوقلارى حالدا گۇرمك

تورك سۇزو (توركون سۇزو): بعضى كلمەلر اصل معنالاريندان علاوه آيرى پيس و ركيك معنالاردا وئريلسە بو عبارت ايله سۇزو قبيح معنايه يورماغا مانع اولارلار. {مثلا «چايىن سويو چوخ ايدى اوشاقلارى توركون سوزو دالېما مينديريب گئچيرتديم» يا: «من بو امانتى نئجە كى تورك سۇزو سيزين اليزه وئيرىم. سيزده او جور سالىم گتيرىب، منىم اليمە وئرمە ليسيز»} **توكون پوزمادى:** بو خبردن هئچدە ناراحات اولمادى.

جان بَسر اولماق: اۇلو جان وئرنده سس كوى سالىنسا جان قايدىب بير نئچە دقيقه آرتىق قالاراق زجر چكىب اۇلر

جان جانداڭ آيرىلماق: آرواد دوغاندا چوخ درد چكر چونكى جاني، جانداڭ آيرىلير **جانىم بوغازىما يىغىشيب:** داھا زارا گلەشم

جانىمى بوغازىما گتيرىب: چوخ اذيت ائديب، منى زارا گتيرىب

جانىمى توتدوم ديشيمه: ناچار قالب، هر زحمتە حاضر اولاراق فيلان ايشى گۇردوم

جانىمى يىغديم بوغازىما: آخىر رَمَقىمى و گوجومو ايشە توتوب، بو ايشى گۇردوم

جوھود كيميدىر: چوخ پوللودور

جین کیمی: چوخ شیطان، جووالاھی بیر اوشاق
 جین لی اولماق: دلی اولماق
 جین لی باخمالی اولماق: دلی اولماق (گویا جین لر بو ایشه سبب اولموشلار)
 جیاریم اود توتوب (پوشلنوب): چوخ سوسوزام، اور گیم یانیر
 چؤر کدن ده واجییدی: ان واجیب اولان
 چیچگی چاندادی: چوخ خوشحال اولدو، سئیندی
 چیراق یاندرماق: هامان جان به سر اولماق، بیر نئچه دقیقه دیریلماق
 چیراغ کیمین (یانیر): فرش دن تعریف ائندنه دئیرلر
 حاتم طایی اولوبدور: اؤزونه لازیم اولان شیئی اوزگه یه باغیشلایر. الینده
 اولانی اونا _ بونا وئریر
 حاشا بوردان: رکیک یا توخونان سوز دئینده حاضیر اولانلارا توهین اولماق
 اوچون دئیرلر (سیزدن ایراق).
 حمام کیمی: چوخ ایستی یئر
 خزل کیمی: چوخلو آدام گولله لنیب قیریلاندا دئیرلر: خزل کیمی تۆکولدولر
 خلعت: کفن
 خوروزلانا: جاوان اوشاقلار کیشی لیگ ائندنه دئیرلر
 دئمک اولمور قاشین اوسته گؤزون وار/ دئمک اولمور یئرین ایریدی دوز
 اوتور: سوز تتر دیی. توقعو چوخ دور
 دابان چکمک (قورشالماق): بیرینین قولتوغونا قارپیز وئررک داعوایا سالماق
 داش قیزلار باغیرینا: آز بیر ناراحتلیقدان شکایت ائندنه دئیرلر کی بلکه بیزیم
 یئریمیزه اولاسان.
 داش کیمی: برک و قیسا ساخلامالی قوون. چای ایچمگه صرف اولان برک قند
 داشدان یوموشاق: هئچ خورگه ایراد توتمایان، دئیرلر داشدان یوموشاق هر نه
 اولدو یئریم.
 داشین آتماق: کیمسه نین ترکینی قیلماق و رابطه نی کسمک
 دامارلیدی: عنادلی و لج بازدی
 دامارینا دوشوب: لج بازلیغا دوشوبدور
 دامدا باجا گلدی: اوشاقلاری قورخوتماق اوچون دئیرلر
 دده سی نین قانینی ایسته ییر: چوخ باها دئیر

دەمىر يەن گەندىب ياكى كۆمۈر؟: بىر تۈگەنچى ئاسانلىقلا ھە گەن بىر شىيە چۈش
باھا دەندە مەشتى دەئىر

دورجىناب (دور از جەناب): بودا ھاشا بوردان، تور ك سۆزۈ كىمى كۆمەكچى
كەلمە دىر. يەنى سىزدەن ئىراق

دولدورولار: كىمەنى كىمەنەن ئىلەنە چۈشۈرۈرۈر غەيت ئىلە دولدورول،
دوشمان ئاتمەك

دۇنيانەن اوزو قرە اولسون: ئىتتاجىن ئازلىغىنا باخماي ئارق ئىنە دە تەمىن اولمۇر.
مەن تەمىنەن اولسا ھامى ئىشلىرىمىز دولزىر ئامما دى گەل كى، دۇنيانەن اوزو
قرە اولسون اودا يۈخدور

دەينە ئاند اچمەك: ئىمەلى شىيە كىمەنەن بىر ئاز دەينەنە قەيمۇش اولسا
دەئىر. مەن: بىر زاد قالمىدەن دەينەنە ئاند اچىپ لىر.

دەشەن دەينەن چىخانى دەئمەك: ھەر نە سۆيۈش وارسا ئاغزا كەتتىر مەك
زەر كىمى (زەر مەركىمى): چۈش ئاجى

زورلاماق: تەجەوز ئاتمەك (تەجەوز بە ئىف)
زىرنا چالما: ئارتىق دەنىشما، مەفتە سۆز دەئە

زىرناچەن ئىنەن بىرى زىرناچە: بۈش بۇغاز ئادام، بۈش سۆز دەنىشان.
زىندان كىمى: اورك دەرىخەنەن بىر ئىر.

ساعاتلار (ئىن) اولسون: ھامامدان چىخان ئاداما دەئىر لىر. اولسون كى «سەھتەلەرنە
اولسون» دور

سامان كىمى (سەپ سارى): سارى رەنگەن تەشەببە

سەندەن ئىراق (سىزدەن ئىراق): ھاشا سىزدەن، دورجىناب كىمى كۆمەكچى كەلمە دىر
سەو كىمى: دەدەسىز، سەيۈق شىيە، ئاسان ئىش، دەرسى ئازىر اولماق

سەمۈك سەندەن مەق: تەجەبە ھە كەتتىر مەك
سەن بۇشەك: ئاخىرنەنچە ئولاد

سەيۈق قەيمەنەن: چۈش اوجوز، دەر _ دەيمەنەن سەتەق.

سەيۈد يەرپاغى كىمى: تەتەر مەك، سەمەك، اۈچۈن كەتتىر لىن تەشەببە
سەۋە كىمى: قەپ قرە

سەغلىنا دۇعا يازىم / سەغلى پەرسەك (پەرسەك) ئاپارىر: سەغلىسىز دەر

سەغلى تەۋەقۇندەن دەر: سەغلى يۈخدور، زەھەر ئالدەنەر. يەخشە پەسى ئارەبەشت
(ئەيىر) ئاندە بىلەن

عزراييل ايله ال به ياخا ايديم: برک ناخوش ايديم
 عزراييل ايله پاسور اويناير ديم: مهلكه يه دوشموشدوم. ناخوش ايديم
 عزراييل كي ميندي: چوخ ساواشجيل و قورخونج آدامدير
 عزراييله جان وئرمز: چوخ خسيس دير
 قاخ كي مين: قورو
 قارداش كي مي: بير _ بيرينه مهربان
 قار كي مين: آغ
 قاش _ قاباق ائله مك: اوز _ گوز تورشاتماق، اوز وئرمه مك
 قان ائله مه ميشيك كي: آدام كي اؤلدورمه ميشيك بير ايش دي اولوب كئچيب،
 ال چكين
 قان آپارماق: چوخ قان گئدر ك تهلكه يه دوشن بير آدام
 قان كي مي: گون قاباغيندا قالب يئتيشميش قارپيزين ايچي.
 قره باسماق: قورخولو يوخولار (كابوس) گورمك
 قره دوغراماق: موهوم خطرلر ايله قورخوداراق بير نفرين قراريني ديشدير مك
 قره چالي كي مي: آرانى كسن، گوروكن مطلوب منظره ني گورمگه مانع اولان
 شخص
 قولاق كسمك: بورج آليب وئرمك
 قوو كي مين: چوخ يونگول
 قebile دوواريننا بير چؤپ تاخين: گون هايانندان چيخيب بيزي گليب تاپميسان
 قيرغى كي مي: چوخ يئين و زيرك
 قيزيل كي مي: قيمتلى شئ
 گوپ دان باسما: يالانندان دئمه
 گوزون سو ايچمه مه سي: بير ايشين نتيجه وئرمه سي نه اومودلو اولماق.
 گول، گولو، دينديرير: ناغيللاردا صفالى چيمن لري گولوستانلاري تعريف
 ائندنه دئيرلر
 منيم شاققيمي سينديرما: منيم خواهشيمي يئره سالما، منيم سوزومو قبول ائت

سالماسدا دام سوواما طرزی

علی اصغر غفوری نیا

(دوغوم تاریخی: ۱۳۲۱، دوغوم یثری: سالماس، تحصیلاتی: لیسانس، ایشی: امکلی معلم)
www.aliasgargafuri@yahoo.com

قئیده آلینان یثر و زامان: سالماس - ۱۳۹۱/۱۱/۲۳

زمانه میزده داملار راحتجاسینا ایزوگام یوخسا آسفالت اولوب قار_یاغیشدان قورونور، آنجاق قدیم زامانلار گوردویوم قدر سالماسدا دام سوواماق طرزی بئله ایدی:

بينا تیکیلدیکن سونرا دامین اوستونه شاتیر آتیب، پردی دؤزولر، اونون اوستوندن وارلی آداملار تخته دوزرلر، کاسیب و یوخسول آداملار ایسه «قیندیرقه»^۱ تئوکوب، اوستوندن ایسه میرت^۲ (Mirt) سالیب، دامی برکیدر دیلر. بورا کیمین دام دوزلیب، اؤرتولو حالا گلر، آنجاق هله ایش بیتمز و قار_یاغیش ایچری سؤزمه سین دئه دام سوواق ایستر.

سوواق توتماق طرزی:

سوواق توتماق اوچون قیرمیزی تورپاق گر کیر. بئله تورپاق تکجه یثری درین قازدیقدان سونرا اله گلر، مثلا قویو تورپاغی، یوخسا زئرزمی تورپاغی (اکینه جک تورپاغی اولای بیلمز). قیرمیزی تورپاق بیر یثره توپلانار. اونو بئله واسطه سیله یثره سرب، قیراق_ بوجاغینی ییغیشدیریب، لازمی قدر سو تئوکولر. سونرا چوخلو سامان آرتیریب، بیر قدر ده ایچینه دوز سپیلر. دئمک تورپاغا سامان قاتیشمازسا، دام قورودوقدان سونرا چاتلار و یاغیش ایچری دامار. دوز ایسه اونو برکیدیب، داها سیخار و یاغیشی ائوه سوزمه دن ساخلار. سوواق توتولدوقدان سونرا، ان آزی بیرگون او حالدا قالب تورشاماغی گر کیر، چونکو قالمازسا سامانلار دیری قالار و سوواق یوغورمادان^۳ یایشقان

اولماز. ۲۴ ساعات سونرا سامانلار ساری رنگه چؤنر^۴ و معلوم اولان سوواق تورشویوب، یئتیشر. ایندی ایشچی بو ماتریاللاری بوتونلوقده، بئل ایله بیر- بیره ووروب، قاتیب-قاریشدیرار، آنجاق هله ده پالچیق یئتیشمیش سایلماز. بونون اوچون سوواق چوخلو آياقلاماق و قاریشدیرماق ایستر، کی ساعاتلار واخت آپارار.

بئله اولدوقدا ایشچی بئلی یئر قویوب، شالوارینی چیرمالاییب، اللرینی دالینا وورار و سوواغین ایچینه گیریپ، اونو آياقلار. پالچیقین ایچینده گیلدیر^۵ اولدوغو زامان، دوروب اونو بیر داها آياقلائیپ، یوموشالیدیپ، ازیپ، آوار (اوغار). بو ایش پالچیقین گلیشمه سینه قدر اوزانار و پالچیق یوغورولوب، یئتیشر و سوواق حالینا گلر. بئله اولاراق اصطلاحاً دئیرلر «سوواق لاپ ایلک کیمی اولوب». دئمهلی سوواقدان نه قدر سامان چوخ اولسا او قدر یاخشی اولار ؛ چونکو سامان پالچیق ایچینده برکیدیکدن سونرا ، پالچیق بیر بیره یاشیب چاتلاماز، هم ده محکم لشیپ، برکییر .

سوواق نه چوخ دورو، نه چوخ برک، آنجاق بیر حال یوموشاق و آخار اولمالیدی، یوخسا مالا چکنی یورار. سوواق حاضیرلاندیقدان سونرا داما آپاریلمالی اولار. داما آپارماغا گؤره بیر ناواکش گرکییر. ناواکش آدام فیزیکی باخیمنان جانلی- باشلی و توتوملو اولمالیدی. اوندان بیر نردووان گتیریب داما دیارلار و ناواکش ایشه باشلار. طبیعی کی نردووان دا گرک دواملی اولسون .

«ناوا» نه دئمکدیر؟

ناوا بیر نسنه دیر کی سوواق اونا دولوب داما آپاریلار و داما تۆکولر. ناوا تخته دن دوزلمیش بیر قوطودور کی، اوستو آچیق و دوزنقه فورمادا دوزلر. ناوانین یان تخته لری دوزنقه شکلینده و دالی قاباق تخته لری مستطیل بیر بیره میخلاتار. دوزنقه لر آزا چوخ «۶۵*۳۰» و مستطیل لر «۲۵*۳۰» و چیگین ده اوتوران یئر «۲۵*۳۰» سانتی متر اولار. دئمک ناوانین قوطوسو آشاغادا ییغیشیب گوده لیر و ناوا چکنین چیگینینده یئر آلیر.

ناواکشین چیگینی ازیلمه سین دئی، ناوانین آلتینا یوموشاق کئچه قویولار و قاباقدا دا بیر دسگیره دوزنلر. ناوانی دولدورماغا گؤره اونو چارپایا کیمی بیر زاد اوستونه قویوب، ایشچی «بسم الله» دئیرک، بئل ایله ۵-۶ بئل آغزی سوواق

گۆتوروب ناوایا تۆکر و دولدورار. سونرا ناوا چکن و بئلچی هر بیرى ناوانین بیر طرفیندن توتوب، «یا آلاله» دئییب، دولموش ناوانی بیر گه قووزار و ناواکشین ساغ چيگینی اوسته قویار. ناواکش ساغ الیه ناوانین دسگیره سیندن توتوب و سول الیه نردوواندان یاپیشار و پیلله _ پیلله داما چیخار. دامدا، ناواکش بیر حال کورگینی اییب، ناوانی آشاغا اندیریب و پالچیغی یاواشجا یثره تۆکوب، قاییدار و نردوواندان یاپیشیب یاواش _ یاواش آشاغا ائتر. ناواکشین اوست _ باشی باتماسین دئی، بیر کؤهنه پارچا چيگینه سالار.

دامدا بیر سوواقچی الینده مالا اولاراق، سوواغی دامین اوستونه سووویوب، سامباللادار. سوواغین قالینلیغی ان آزى ۳ سانتی اولمالیدی، آنجاق نه قدر قالین اولورسا داها داواملی اولار. سوواق چکيب قورتولدوقدان سونرا بیر نئچه گون، گون ایستییسی دیدیکده قورویار. تجربه لی آدمالار سوواق بیر حال قورودوقدان سونرا، اونون اوستونه یئنه بیر آز دوز سپیپ، اوستونده دیغیردول (غلطک) کیمی آغیر بیر شئی دولانديرار کی سوواق داها برکییب، سیخیلسین. بئله لیکله بو پروسه باشا چاتار.

سوواق قالین و نازیک لیگینه گؤره و یاغیشین آز یا چوخ یاغماسینی نظره آلاراق ۳ الی ۴ ایل داوام گتیرر. سوواق چکمک عموماً پاییزین اوللرینده اولار.

اصلینده بئله ایشلره مخصوص آدمالار اولاردی کی ایشلری سوواق توتماق، مالا چکمک و ناواکشلیک ایدی. بو آرادا ناواکشلیک داها آغیر و خطرلی و زحمتلی ایدی. یادیم گلن چوخ ناواکشلرین آیاغی نردوواندان بودورویوب، یثره دوشوب، قیچ _ قولو سینمیش، یوخسا اؤلموشلر. اونا گؤره ناواکشین ایشی آغیر اولدوقدا گون موزلی (روز مزد) قیمتی داها یوخاری اولاردی؛ چونکو لاپ دوغروسو زواللی جانیلا اویناردی. او بیر دفعه یوخ، ایکی دفعه یوخ، بلکه دفعه لرجه چيگینده یوک نردووانا آياق قويوب یئنیپ، چیخاماقدان یورولاردی. اونا گؤره قیاسدا، اگر بوگونکو گون بیر نرمال ایشچی نین گونو ۳۵ مین تومن اولورسا، اونا ناواکشین موزدی گرک ۱۲۰ یا ۱۴۰ مین تومن اولسون. او حساب ایله مالا چکن و سوواق توتان دا تقریباً ۷۰ الی ۸۰ مین تومن حسابلناردی.

آچیقلامالار:

۱. قیندرقه (قیندرقا): چیمنلرده و سولو یترده گویرر و بیر باشی تیکان کیمی اولار. دئمک سیچان اوستونده دولانارسا اونون بدنینه باتیب اوزاقلاشدیرار.
۲. میرت یا برک پالچیق، هر جور تورپاقدان عمله گلر. بیر حال نارین قومو اولورسا ییتر. اونا بیر آز سو ووروب، دامدا قیندیرقه نین اوستونه تۆکولر و سوواغین آلتیندا قالار کی سوواق اونون اوستونده برکیسین.
۳. سوواق قالدیقجا اؤزونو تاپار و ییتریر؛ منظور سوواغین گلیشمه سی و ییترمک معناسی دیر.
۴. سامان اؤنجه طبیعتا گوموش رنگلی اولار. ۲۴ ساعات سوواقدا قالینجا تورشویوب ساری رنگه چؤنر و سارسیلار.
۵. گیلدیر: دویونلنمیش پالچیغا دئییلر.
۶. فارسجاسی: یعنی با ماله رویه کاه گل را در پشت بام صاف و هموار می کند.

قاراداغدا ايشلنن يئرل سۆزلر

توپلايان: ائل اوغلو

آجى سايا (Acı saya): ييتكى نועودور. بولاغ اوتو دا دئيرلر.
 آييرتماج (Ayırtmac): آيريلان يئر.
 آل آوخار (əl avxar): يئرده قالميش، يئمىن تۆكونتوسو
 اؤزان اولماق (Ozan olmaq): دئىنىمك. آجىقلى _ آجىق سيز بير باشا
 دانىشماق، يانشماق.
 اؤونه (övnə): غذا، يئمك وعدهسى.
 اينجه وارانا (İncə varana): نه ياخشى كى، ياخشى كى.
 بزروان قوردو (Bəzrəvan qurdu): قارا. يۇندم سيز و قارا آدم.
 بودولغا (Budulğa): دولچادان كيچىك، سو بارداغيندان (ليون) بؤيوك
 قاب. گؤيوم، مشقفه.
 پالاخ (Palax): آلاق نعو، يازين اوللرينده گؤيرر. آرپا، بوغدا زمى سينده
 اولار.
 پرخان (Pərxan): آق _ قارا جييرين آراسيندا اولان، اونلارى آيرى ساخلايان
 ات.
 پرخش لمك (Pərxəş ləmək): آرانى خاراب ائله مك، ساواشماق.
 پورشىم (Pərşim): شوخومدان سونرا اكين ايشى، ايكينجى شوخوم.
 پل وورماق (Pəl vurmaq): بيرينين ايشينه ضرر يئتىرمك، مانع اولماق. (۲)
 حيوانين آشا _ آشا گئتمهسى، ديغيرلانماسى.
 تاسيرغا (Tasırğa): يورغون _ پوزغون. چوخ ايشله مكدن اولار.
 تيار (Tayar): امكانلى آدم. هر نه يى اولان آدم.
 تله مك (Tələmək): آناسى اؤلن قوزونو باشقا قويونا عادت وئرمك.
 جىلشمك (Cehləşmək): مرافعه ائله مك، داعوا هنگى دئيشمك.

جیغ (Cığ): داری چۆرگی.

چور (Çor): زهرین بیر نوعودور. خسته لیگه ده دئیرلر.

چیچک (Çiçek): قویون خسته لیگی. جیگریندن خسته لیك توتان قویونلار.

چیم جیزدیق (Çim cızdıq): یاغلی، لاپ یاغلی شئی لر.

خووات (Xuvat): (خوفات) غم، غصه (ائله مک).

خیتاب (Xitab): یوخا چۆرگی نین بیشیریلمه میش واخت، آراسینا تره ییغیب

و قاتلاییب، آراسیندا اولان تره ایله بیشیریلن چۆرک.

دوققوز _ دونو (Doqquz- donu): قاراداغدا وحشی میوه نوعو. دارییا

اوخشار قیرمیزی رنگلی اولار

دولاب آدم (Dulab adam): دولاشیق آدم، دردسره سالان آدم.

دیرناق (Dırnaq): مال _ قارنین سایماق واحدی. فیلان کسین ۱۰ دیرناق

مال- قاراسی وار

سالمانچا (Salmança): بیتکی نوعو دور. ایران آشیندا استفاده اولونار.

سودور _ سوموک (Südür- sümük): اویوندور، گئجه آیدینلیقدا اوینارلار.

آغ سومویو آتارلار یثره، سونرا اونو آختاریب تاپارلار.

سومو (سوسو) گلکمک (Sümü gəlmək): قورخو تماق.

سوغان _ سو (Soğan- su): یاغ _ سو و سوغان ایله حاضیرلانان خوروش،

ات سیز شوربا.

سه یه نک (Səyənək): اعصاب خسته لیگی توتان حیوانلاردا چوخ ایشله نر.

سیراغایین (Sırağayın): دوننن دونن کی گونو، ایکی گون بوندان قاباق کی

گون.

شومون _ شومو (Şomun- somu): بیتکی نوعو دور. ایران آشیندا، خیتابدا

استفاده اولونار.

قره _ قینجیق (Qərə-qıncıq): قره قانچیر.

قیغ مره (Qığmərə): اویون آدی دیر. مال حیوان اوتارنلار، اونلارین

قوروموش قیغلاری ایله، قیغ مره اوینارلار.

کۆپوشکمک (Köpüşkəmək): اوراغین، کلنتی نین ویا باشقا کسرین

آغزنین خاراب اولماسی [کۆپوشکه دی]. کوتلمک دئیل، آنجاق کسمز.

دئیرلر، خاراب اولار دئیرلر: اوراغین آغزی کۆپوشکه دی.

کۆشکولهلمک (Köşkülləmək): یوانلیغی چۆرگین آراسی دولو
 گۆتوروب یئمک، چۆرگی قیف شکلینده بوکمک. سوتو چۆرکلە یئینده
 چۆرگی کوشکول ائللرلر. آغیزا چوخلو سوت آپارار.
کوله چرشنه (Külə çərşənbə): ایلین آخیر چرشنه سیندن قاباقکی چرشنه.
کولهلمک (Külələmək): یال _ قویروغونو قیرخماق.
لایام _ لاتاییر (Layam – Latayır): یامان _ یوووز، پیس سوویوشلر
لویند (Ləvind): خاصیت سیز [عارسیز آدام].
ماریتماق (Marıتماق): دقتله باخماق، باخدیقا گۆزو چکمه مک.
ورزن (Vərəzən): گلە جک عبارتده «یاخشی / بتر» آنلامینا گلیر. [منی ورزن
 گونه قویدون. منی یاخشی گونه قویدون].
هوزوکو (Huzuku): زور دئین آدام. زورلا ایشلرینی یئرینه یئیرن آدام،
 هوزو بی.
یاسدانچا (Yasdança): یاستی یئر، هوندورلو کده اولان یاستی، هامار یئر.
یالخیی (Yalxayı): چۆلسوز، پالتارسیز، چیلپاق [آتی یالخیی میندیم =
 یهر سیز میندیم].

باش ساغلیغی

سون چاغلاردا آدلیم شاعیر، وارلیق درگیسی نین یازیچیلار
 هئیتی نین عضوو، آذربایجان فولکلور خادیمی حسن مجیدزاده
 «ساوالان» جنابلاری نین قارداشی نین دونیاسینی دیشمه سی
 خبرینی ائشیتدیک.
 بو آغیر ایتگیدن دولایی ائل بیلیمی عایله سی نین بوتون
 چالیشانلاری آدینا ساوالان جنابلارینا باشینیز ساغ اولسون
 دئییب، اولو تانیردان اونا رحمت قالانلارینا ایسه دؤزوم
 دیله بیریک.
 آذربایجان ائل بیلیمی یازارلار هئیتی.

تبریز ناغیلاریندان

اکبر بی نظیرفر

ناغیل تبریز آغیز ییلا یازیلیمیشدیر

بیر آرواد ائویننن انشییه چیخدی گوردی کی، اوش قوجا کیشی اوزون سَققل لرینن بولارین قاپیسی نین قاباعیندا دوروبلار. آرواد بولارا دئدی کی:
— من سیزی تانیمیرام آما فیهر (فیکر) ائلیریم کی آج اولاسیز، بویورون ائوه سیزه چای— چۆره حاضیرلی یم. اولار آروادان سوروشدولار کی:
— حیات یولداشین ائوده دی یا یوخ؟
آرواد دئدی

— منیم حیات یولداشیم ایشه گئدیبدی.
اولار ایچرییه گئشمه ییب دئدیله:
— بیزه ایجازه یوخدی ائوه گیره.
آخشام کی کیشی ایشدن گلدی، آرواد احوالاتی اونا دانیشدی. کیشی آروادا دئدی:
— گئد اولارا دئنه بویورسوننار ائوه.
اولار آروادا دئدیله:

— بیز اوچوموز بیرلیخدا ائوه گله بولمه ریخ. آرواد تعجب و نان سوروشدی:
نیه؟

قوجالاردان او بیرری قوجایا اشاره ائلییب دئدی:
— اونون آدی ثروت دی، او بیرینین ده آدی موفقیت دی و منیم ده آدیم عشق دی، ایندی اؤزون انتخاب ائله اول کیم ایچرییه گئشسین.
آرواد کیشی سی نین یانینا قئیدیب احوالاتی دانیشدی. کیشی دئدی:
— نه یاخجی کی اول ثروتی دعوت ائلییاخ تا ائویمیز برکتدی اوسسون. آما آرواد مخالف اولدی، دئدی:

— بس نيه موفقیتی دعوت ائله میاخ؟
 ائوین گلینی بو سؤزلری ائشیدنده دئدی:
 — اجازه وئرن عشقی چاغیراخ کی ائویمیز عشقلی و محبتی اوسسون.
 کیشی یین آرواد ایکسی ده راضی لاشدیلار. آرواد ائودن چیخیب، بولارا
 دئدی:
 — سیزین هانسیزین آدی عشق دی، او بیزیم قوناعیمیز اولاجاخ.
 بو حالدا اولار اوچوده یولا توشدولر. آرواد تعجب و نان سوروشدی: سیز ایکیز
 نیه گلی سیز؟
 قوجالارین اوچوده دئدیلر:
 — اگر ثروتی یا موفقیتی دعوت ائله سئیدین او بیر سیلر گلمز دیلر، آما هر
 یئرده کی عشق وار اوردا هم ثروت وار هم ده موفقیت، اونا گؤره ده اجازه
 وئرسز بیرلیخدا گلاخ.

اۋكوز (بوغا) قانى يلا ساچلارى حنالانان ھۇروكلو قىز!

عليرضا فرشى

ساچلارى حنالى قىز

سھند داغى نىن قوزئى باتىسىندا، ايسفنجان كنىدىندە، ساچلارى ھۇروكلو گورور (گوران) قىز، سارى توكلو گىچىسى نىن سوتونو ساغىب، گورور قارداشلار يىندان اجازە آلمايارق، ايراق، پىرەسەندە^۱ ساخلا دىغى يارالى، خستە انسانا وئىردى، ائلە كى، سارى كىچى دە ايكى قارداشى نىن اىچمگى اوچون ھىچ سوت قالمايىردى. قارداشلارى «ندىن سارى كىچىمىزىن سوتو كىسلىيدىر، باجى» سوروشدولار! باجى قارداشلار نىن شىبھەسى آرتىرىلماسىن دئە، «چىش سوتو امىر» دئىب؛ صاباحدان سوتون چوخونو پىرەسەندە قالان و گورور اولمايان يارالى انسانا وئىررەكن، بىر آز جىغىن دا قارداشلار نىن پاي ساخلايىر. آنجاق، قارداشلار شىبھەلەنىب، اونو اىزلەيىب، اولادان باش چىخار يىرلار، باجىلار نىن اۋلدورمەك اوچون ايسفنجان نىن گون باتان تپەلرەنە دوغرو اونو قووالا يىرلار. باجى قاچىب، تپەلرەن بىرىنىن باشىندا تانرىدان ياردىم اىستەيىر: «تانرى! منى يوخ ائت! منى گىزىلت!» تانرى دا يىرى شاققالايىب، بو گۈزل قىزى يوخ ائدىب، گىزىلدىر. آنجاق، قىزىن ھۇروكلرىنىن اوجو ائشەك دە قالىر. قارداشلار قىزىن ساچلار نىن اوستون دە نىشان اولاراق بىر كالاھى^۲ قورورلار كى صاباح قىزىن ايتدىگى و باتدىغى يىرى تاپىپ، چىخارتىسىنلار. آنجاق، صاباح او يىرە باش ووراندا گۈرورلر كى تپەنىن ھەر يىرى كالاھى دىر و مىندىن چوخ كالاھى قورولوب. اونلار قىزىن يىرىن تاپمايىب و بىر داھا باجىلار نىن گۈرمە دىلر.

۱ - پىرەسەن اوچون باشقا آدلاردا ايشلىنى كى ھانكى سى نىن دوز اولدوغو بلى دئىل. بو آدلاردان بىر سىراسى بىلە دىر: پىراسان، تىراسان، دىراسان، تىرەسەن، دىرە - سەن، تىرسەنگ، پىرسەنگ، پىرەسەن...!
۲ - كالاھى بىر نىچە داشىن بىر - بىرىنىن اوستون دە دوزولمەسى و نھايت دە بىر ياستى داش ايله بىتىرىلمەسى ايله دوزىل بىر نىشان دىر. كالاھى بوستانى قارقالاردان و باشقا حيوانلاردىن قوروماق، و يىرى نىشانلاندىرماق اوچون ايشلىنى. بو سۆز جو ك «قالاماخ»، «قوروماق» و «كلەك» يا «ئەل» قوروماق ايشلىرىلە ايلگىلى بىر سۆز جو كدور. كالاھى اوچون باشقا سۆز جو ك دە ايشلىنى: كالاھى، كالاخ، قالاخ، كەلە، كەلەك و ...

ايللر، آيلار، گونلر كئچدى، ايسفنجانى او گوندن برى كولك باسدى. كئجه لرین بيرينده ساچلارى هۇروكلو قيز بير قارينين يوخوسونا گلدى. قيز قارى يا دئدى كى: «كولك دن قورتولماق اولاييلمز، ياغيشين ياغماغين ايسته ييرسيزسه، ... ائودن - ائوه گئديب، پول ييغيب، توپلاييب، منيم اوچون، منيم يوخ اولدوغوم يئرده، قوربان تپه سينده، بير هوندور و بۇيوك او كوزو گون اورتا چاغى، گون دورومدان باتماغا دوغرو دۇن زاماندا، گونشه دوغرو (قبيله دوغرو) كسمه لى سيز. او او كوزون قانينى منيم ساچلارما آخيمالى سيز كى من اللريمه و ساچلارما حنا قويام. بو ايشى گورمه سز كولك سيزى بوراخماز، ياغيش ياغماز، آغاجلاريز بار وئرمز، و اكيته جكلريز ده گويرمز.»

ائله او قارينين گوردوگو يوخودان برى، هر ايل، ايلين ۳۶- جى گونوندن سونراكى جوما آخشامى سى سحر تئزدن بير قوربان او كوزو قاپى - قاپى دولانديريب، قوربان تپه سينده، بللى بير يئرده، باشينى كسيب، قوربانلىق اندرلر. بو قوربانليغين قانى آخيب، قيزين يوخ اولدوغو يئره آخار. بو قان او كوزون باشيندان آخيب، كالاھى - يايئيرمه يينجه هئچ كيم قانين اوستوندن آتيلماماليدير و قايدا اولاراق قيزلار و قادينلار بو تورنه قاتيلمالميديلار. تورن بويونجا، قيزا دعا ائديب، اونا صلوات چئوريلير و اوندان خئير - بركت ايسته نيلير.

۱۳۸۹- جو گوش ايلي نين قوربان او كوزو (بوغاسى)

بو ايل ده، كئچن ايلره تاي، ايسفنجان كندينين آغ ساققاللارى بير بۇيوك او كوزو (شاه او كوزو! شاه بوغانى!) توفارقان او كوز بئجردنلردن آليب، كنده «قصاب محمد» ين ائوينده ساخلاميشديلار. او كوز او قدر بۇيوك اولماليدير كى قانى تورپاق اوزرينده بير نئچه آرشين آخيب، و مقصده چاتسين! قصاب محمد و اوغوللارى يئنى ايلين ۳۶- جى گونوندن سونراكى جوما آخشامى سيندا (۱۳۸۹/۰۲/۰۹) سحر تئزدن، گون چيخاندا سونرا، او كوزو ائودن چيخارديب، ائلين توپلانماغينى گوزله ديلر. او كوزون قيچى - بوينو ايليلى - سيجيملى، بير ديرگه باغلاندى. ائل توپلاناندا سونرا (ساعت ۹- دا) كندين اوشاقلارى «محمد جمالينا صلوات» دئيه - دئيه، هاى - هوى سالاراق، او كوزله بيرليكه قاپى - قاپى گزمگه باشلاديلار. قاپيلارين اؤنونده نذير دئينلر، بادام، قوز (گيردكان، جؤيز)، شيرنى و هر دن ده مچيد اوچون پول وئريب، ساغليقلارى و نذرلرينين قبول

اولماسی اوچون اؤکوزون يانداشلاريندان صلوات چئویرمک ایسته ییردیلر. کندین گونئی، دوغوسو، قوزئی و باتیسی گزیلن دن سونرا، گونون باتدیغی یثره دوغرو یولا دوشدولر. باتی یا دوغرو گئدن یولدا، بیر بولاقلی گولون باشیندا اؤکوزو سوواریب، «پیره سن» یئرلشدیگی تپه یه دوغرو یولا دوشدولر. اؤکوزله بیرلیکده پیره سن یین داش بیناسینی اوچ کره دولانیب، صلوات چئویریپ، قوربان داغینا دوغرو یولا دوشدولر. قادینلار و آلاهی ماراقلیلار قوربان داغین زیروسینده قوربانى گؤزله ییردیلر. بیر نئچه ساعت یول گئندن، تپه لری دایانمادان چیخان یورقون قوربان اؤکوزون قویروغونو بورا - بورا کسمک یئرینه گتیردیلر و توسل دعاسینی اوخوماغا باشلادیلار. دعاین اورتالاریندا، فاطمه زهرا (س) آدینا توسل ائله مک چاغیندا، ال - آياغی باغلی اؤکوزو یثره چالیب و بیر نئچه آندان سونرا یثرده چیرپینان اؤکوزون باشینی دوزنلنمیش آرخیین آغزینا چکیب، کسدیلر. اؤکوزون قانی آخیب و بیر نئچه آرشین آشاغیلیقدا یئرلشن کالاهى یا یئتیرنده، ایش گورولموش و ایتگین قیزین ساچلاری حلالنمیش دی آرتیق! تورپاق قیرمیزی قانلا سوورالانمیش دی! توسل دعاسی سونونا دک اوخوناندان سونرا، تۆرنین داوامیندا قوربانى سویوب، دوغرایب کندلی لرین آراسیندا پایلاماقا باشلادیلار. بو گنجه ایسفنجان کندى و بوتون قوناقلاری «کوفته» یئیرلر. نوش اولسون جانلارینا!

اؤکوز (بوغا) کسمه آیینی

بللی کی بو آیین چوخ اسکی زامانلارا دایانان بیر آییندیر کی ائل ایچینده ایزلرینی بو گونه قدر ساخلایب دیر. ایلک باخیشدا بئله نظره گلیر کی، ساچلاری ائشیکده قالان قیز، ساچلارینین اوجو هورولمه یین ساری گلین گونشین سیمگه سی دیر کی گون باتان تپه لرده تانری داغی شاققالادیغی یثرده باتیر و گؤزلردن گیزلنی! بو دبده شامانیسم، و میترا یسم ایزلرینی گورمک اولور.

میترا یسم، گونش و داشین بیر - بیرله رمزلی ایلگیلنمه سی دیر. میترا یا مهر داشدان دوغولان بیر اوجا وارلیق کیمی تانییر. کور اوغلونون میصری یا میترا یی قیلنجی کیمی آغ - قارا بولوتلارین چارینماسیندان شاخان ایلدیرمدان یارانمیش، ایشیقلی بیر وارلیقدیر. داشلی داغلارین آرخاسیندان دوغان گونش

کیمی، یا ایکی چاخماق داشیندان چیخان قیغیلجیم کیمی! داش و ایشیق میترا یسمین آن سیرلی و رمز-و-رازلی وارلیقلاریندان ساییلیر. چوخ ایلگینج بیچیمده میترا دا بیر اؤکوزو قوربان ائدیر و بللی کی میترا یسم ایله اؤکوز قوربان ائتمک مراسیمی بیر-بیر ایله سیخ باغلیدیرلار^۳. میترا نین اؤکوز کسمه سینده بیر ایت، بیر ایلان و بیر چایان (عقرب) دا قاتیلیرلار کی بو بئش عنصرین معنالی ایلگیلری اولمالیدیر.

بیر باشقا طرفدن ده شامانیسم^۴ (شمینسم) دیننده ده بوتون طبیعت وارلیقلاری و اؤ جمله دن داش، سو، آغاج، داغ، گونش، آی، و اولدوزلار جانلی بیر وارلیق ساییلیر و اونلارلا درین بیر سایقی و حرمتله یاناشیلیر. پیره سنین چئوره سینده اولان سال داشلار و پیره سنین چئوره سینی زیارت ائتمک و ... داغا، داشا، و طبیعت وارلیقلارینا سایقی ایله داورانماق نیشانه سی کیمیدیر. گونش دوغونون داشلی داغلاریندان دوغولور و باتی - نین داشلارینا باتیر. هله کی - هله دیر ایسفنجان کندینده انسان اؤز آناسینا آجیقلا ناندا، «کشکه داشدان

دوغولایدیم! سندن یوخ!» دئییر و داشدان دوغولماق و داشا درین سایقی - حرمتله یاناشماق هله ایزلرینی ائل ایچینده ایتیرمییب. قارا داش قوچلاری، داش آسلانلار، داش آتلار، داش اؤکوزلر، آلی (علی) داشلاری، مچید محرابلاری، قبری داشلاری، زیقوراتلار و زیارت داغلارینین ذیروه لرینده تیکیلن داش بینالار و قالالار، و ... و بوتون داشا باغلی اولان اینانجلار داش دئورینه چاتان طبیعت تاپینما اینانجلارا باغلی اولمالیدیر. پیره سن اوجاغی دا بیر نچه هوندور داشین یانیندا دوزه لییدیر.

^۳ - http://en.wikipedia.org/wiki/Mithraic_mysteries

^۴ - <http://en.wikipedia.org/wiki/Shamanism>

پیرهسندن بیر اون کیلومتر اوزاقلیقدا، پیرهسنین گونئی - دوغو طرفینده، جام داغینین زیروهسینده اولان گورانلار اوجاغی دا داغین و داشین حرمتینه بیر باشقا اؤرنکدیر. سهندین جام ذیرهوهسینده اولان گوران اوجاغی، سلطان ذیرهوهسینده اولان زیارات اوجاغی و مزارلیق و مرندين کوشکسارای و شییسترین تسوج شهرلرینین اورتاسیندا یئرلشن میشو داغلارینین گوران المدار^۵ اوجاغی دا شامانیسم و یا میتراایسم سیمگه لریندن بیر اؤرنک کیمی گؤرسنی. بو اوجاقلار بو گونه دک گورانلار طرفیندن منیمسه نیب، زیارت اولونورلار و گونون دوغولماسی و باتماسی مقدس بیر آن کیمی سانلییر.

ایسفنجان قوربان کسمه مراسیمینده، قیز، ساری توکلو گئچی، قیزین ایکی قارداشی و یارالی گورور اولمایان انسان و اونلارین آرالاریندا اوز وئرن اولایلار بیر رمزی حادثه و آییندی! بو آیین ائلیمیزین آیین دوشونجه سینه کئچیدی و بو آیینلار آذربایجانین اسکی گورانچیلیق دوشونجه لرینده اؤز ایزلرینی قورویوب، ساخلا ییبدیر. گورانلارین قوربان کسمه و داها دوغروسو اؤکوز کسمه تۆرنلری چوخ گۆزل و دیرلی تۆرنلردن بیر یسیدیر. اونلار بو ایش ایله پولسوزلارا یاردیم ائدیپ، اؤز وارلیقلارینی باشقا انسانلارلا پایلا شیرلار. آذربایجانین باشا-باشیندا گونشه دوغرو اؤکوز کسمه و آلاهی گونشه حرمت بسلمه تۆرنلری، بو تورپاقلارین طبیعته تاپینان شامانیسم و میترا یا اینانان انسانلارین مرکزی اولدوغونون اثباتی دیر.

۵- «المدار»ین آدی ائتمولوژی باخیمیندان آراشدیریلما لیدی. بو آد باشقا بیچیملرده ده گؤستریلیدی: علی علمداری، ال اهل مدار، و... آنجاق بو بینانین اسلام-دان اؤنجه دوزلمه سینه گؤره آلاهی آد واریانتلاری دا آختاریلما لیدی.

ايسفنجاندا بو اۋكوزون يازين ۳۶- جى گونوندىن سونراكى جوما آخشامىدا كسىلمەسى دە بىر رمزلى مسئلەدۇر. ندىن ۳۶- جى گوندىن سونرا و ندىن جوما آخشامى بوشايش ائىلىر سورغوسونا جاواب تاپماق بللى كى چتىن بىر ايش اولاجاق. ايسفنجانين بو اۋكوز كسمە تۇرنلرئنه گۇرە باشقا سورغولاردا سىرالاماق اولار:

- ۱- ندىن بو اۋكوزو گون چىخاندان سونرا قاپى - قاپى دولاندىرلار؟
- ۲- ندىن كندىن دۇرد اصلى جەتلىرىندە اولان يىرلرە بو اۋكوزو آپارىب، گزدىرلر؟
- ۳- ندىن اۋكوزون باشىنى گون اورتا چاغى كسىرلر؟
- ۴- ندىن گىجە كسىلمىش اۋكوزون اتىندىن كوفتە پىشىرىپ، يئمەلىدىلر؟
- ۵- ندىن اوچ كرە اۋكوزو پىرەسن اوچاغىنىن باشىنا دولاندىرلار؟
- ۶- ندىن قادىنلار بىر تۇرنە گىلمەلىرى ياساقدىر؟
- ۷- ندىن قان كالاھى ياشىتىرمەدىن اۋنچە، قان آرخینىن اوستوندىن، بىر الدىن، باشقا الە آتېلماق ياساقدىر؟
- ۸- ...

بو سورغولار بىر جاوايىنى تاپماق اوچون درىن آراشدىرما و تطىقى بىر ياشما لازىمدىر.

گۇى بىلرلى (بىلرلى) و ايلىن آيلارلى، گونلرلى و گون بۇلمەلىرى بوغا يا اۋكوز كسمە تۇرنى ايلىن اۋزل بىر چاغىندا اوز وئىر. ائەلە بونا گۇرە دە، بو اولايىن بىر باشقا آچىدان باخىلماسىنى گر كىرىر. بو آچى اولدوزلار بىر گۇيدە دوروشو و آيىن و گونلر بىر اولدار بىر دوروشو باغلى اولدوغودور.

اسكى زامانلاردان گىجەدە و گوندوزدە گۇرونن گۇيون ايشىق ساچان وارلىقلار بىر ايللىرى، آيلارلى و گونلرلى تانىرلار. گۇيون اوزوندىن اولان ۱۲ فلكى اوزلە ايلىن ۱۲ آيىنى آدلاندىرىلار: ۱- قوچ، ۲- بوغا (اۋكوز)، ۳- ايكىزلىر، ۴- يىنگىچ (سرطان)، ۵- آسلان، ۶- باشاق (سونبۇلە)، ۷- اۋلچو (ترزى، ميزان)، ۸- چايان (عقرب)، ۹- ياي (قوس)، ۱۰- اۋولاق (گىجى)، ۱۱- قووا (دول)، ۱۲- بالىق! بو ۱۲ فلک اوزو ايلىن دولانىشى ايلە گىجە گۇيوندىن گۇرونور و آيىن باشلانىش گونو اولدار بىر بىرىنىن گۇرونمەسى ايلە بللى اولور! بو فلكى اوزلرە زودىياك سىمگەلىرى دىيىلىر و ھىر بىرىسى اوچون بىر سىرا

خاصیت، حاکیم اولان سیمگه و ... نظره آلینیر.

یئرین یاخینلیقیندا اولان یئددی گۆی بزهین اولدوز و سیاره‌نین آدلارینا هفته و گون زامانلاری اؤلچولور. هر گون بیر گۆیون ایشیقلی وارلیقی آدینا آدلانیر. سوت گونوندن (یکشنبه‌دن) باشلان هفته (یئددیجه) گونلری ۱- گون، ۲- آی، ۳- مریخ (بهرام، مارس)، ۴- عطارد (تیر، مارکیوری)، ۵- هورموز (موشتری، برجیس، یوپیتیر)، ۶- دان اولدوزو (ونوس، آفرودیت، ایشتار، زهره، یا ناهید)، ۷- زحل (کیوان، ساتورن)، آدلاری ایله تانییرلار. بو یئددی وارلیق اسکی چاغلاردان بری گۆیون ان تانییش و اووسونلو وارلیقلاری کیمی آلییلانیرلار. بو گونکو چاغدا گۆزه چوخ چتین گۆرون ۴ باشقا سیاره‌ده بو یئددی گۆی بذینه آرتیلیب و گون منظومه‌سینی تکمیل لشدیریدیر. اسکی زامانلار نه فقط گونلری، حتی هر گونون ۱۲ ساعتینی و هر گنجه‌نین ۱۲ ساعتینی بو گۆی بذلرین آدی ایله تانیاردیلار. ۷ گوندوزو ۱۲ یثره بؤلوب، گنجه‌نی ده ۱۲ یثره بؤلوب، و هر بؤلمه‌نی بیر گۆی وارلیقی ایله تانییردیلا. بو ۷ گۆی وارلیقی آرخا - آرخا گونلرین و گنجه - گوندوز ساعتلارینی بللندیریردیلا و هفته‌نین ۷*۲۴ ساعتیندا ۲۴ دفعه بو ۷ وارلیق هفته‌نین باشلانیشیدن (سوت گونوندن) گوندن (گونشدن) باشلایارق «دان اولدوزو» ندا (زهره یا ناهید سیاره‌سینده) بیتیر و هفته سونا چاتیر.

۶- <http://aelaa.net/Fa/Saaeat-Kawaakeb.htm>

۷- [http://en.wikipedia.org/wiki/Venus_\(astrology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Venus_(astrology))

ایلگنج بودور کی ایسفنجانین اؤکوز کسمه تۆرنی یازین ایکنجی آیندا و جوما آخشامی کئچیریلیر: یازین ایکنجی آیی بوغا یا اؤکوز ایله باشلانیر! جوما آخشامی ایسه هۆرمز (موشتری یا یوپتر) سیارهسی نین آدی ایله تانینیر و اؤکوز بو گونون گون اورتا چاغی گونون ۱۲ بۆلمهسی نین ۷جی سینده و زحل وقتی ایله کسلیلیر! تۆرن گون چیخمادان باشلانمالی و گون اورتایا دک داوام تاپمالیدیر و بونون آنلامی بودور کی گون هۆرموز (موشتری) باشلایان چاغدان اؤکوز حاضیرلانیب یولا دوشوب و کندین بوتون یئرلرینه دولانیب و زحل ده کسيلمه لی دیر و بیر ۷ بۆلوملو سورج تکمیللشمه لیدی!

لاتیجادا^۸ Taurus آدی ایله مشهور اولان بو آیین فلک (زودیاک) سیمگهسی اؤکوز یا بوغادیر. بو آیین اساس عنصری تورپاق یا یئر، رنگی ماوی-قیرمیزی دیر. بوغا آیی قوچ^۹ آیندان سونرا گلیر و اونا حاکیم اولان فلکی اوز «دان اولدوزو» (زؤهره) دیر. بوغا آیندان سونرا گلن آی «ایکیزلر» آیی دیر:

- زؤهره (دان اولدوزو - ساچلاری حنالی قیز!)

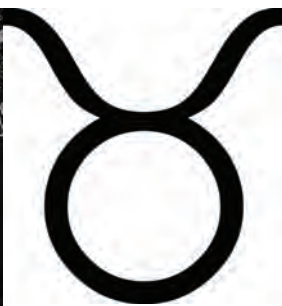
- بوغا (اؤکوز)

- ایکیزلر (ایکی قارداشلار! ایکی باجیلار!)

- اؤکوز قانی ایله قیرمیزی یا بویانان تورپاق (یئر)

اؤکیزلر بوغایا حاکیم اولان زهره نی (دان اولدوزو) قووالاییرلارمی؟!

۱۳۹۲ جی هیجرت گونش ایلی نین یازین ۳۶ جی گونوندن سونراکی

جوما آخشامی سیندا گون ساعت ۵:۴۰دا باشلانیر و ۱۹:۱۰دا بیتیر. بو ۱۳ ساعت

^۸- http://en.wikipedia.org/wiki/Taurus_۲۸%astrology_۲۹%

^۹- http://en.wikipedia.org/wiki/Aries_۲۸%astrology_۲۹%

۳۰ دقیقه نى (توپلامدا ۸۱۰ دقیقه نى) ۱۲ يئره بۇلورسك، هر بۇلمه يه (۶۷,۵ دقیقه دوشور):

هورموز (يوييتر) چاغى: ۴۰:۵۵ دان ۴۷:۴۶ دك!

مريخ يا (باهرام) چاغى: ۴۷,۵ دان ۵۵:۵۷ دك!

گون چاغى: ۵۵:۵۷ دن ۰۲:۰۹ دك!

دان اولدوزو چاغى: ۰۲:۰۹ دان ۱۰:۱۰ دك!

عطارد چاغى: ۱۰:۱۰ دان ۱۷:۱۱ دك!

آي چاغى: ۱۷:۱۱ دان ۲۵:۱۲ دك.

زۇحل چاغى: ۲۵:۱۲ دن ۳۲:۱۳ دك.

من گۇردوگوم ايلده، اؤكوزون كندى دولانديرماق چاغى دان اولدوزو

چاغيندان باشلانير و اؤكوز ۱۲:۲۵ دن ۱۳:۳۲,۵ دقیقه آراسيندا يا زۇحل چاغيندا كسيلير.

ششه و ياغيش گونو

بیر باشقا واقیعت ده بو گونون ششه دئورینین سونا چاتان گونو اولماسی دیر. ائلاتلار بایرامین ایلك گونوندن، بایرامدان ۳۶ گون كئچن گونه قدر ششه دئوری دئییب، بو گونلرده مال - داوارلاری اوچون یئم - زومار ساخلایارلار. ششه دئورینین سونونجو گونو «ياغیش گونو» آدلانییر. ششه ندیر؟ ششه یه گۆره ائل ایچینده بیر سیرا سۆزلر دئییلیر:

- اوشاغین بلکینه ایکنه - سانجاق تاخماسان، ششه اوشاغی وورار و اوشاق قره لر!

- قیرخلی اوشاغی اوتاقدان تکه قویمازلار. یوخسا اوشاغی ششه وورار و اوشاق گۆریب، بوغولار. ششه اوشاغی وورسا بارماغی دوزا باتیریپ، اوشاغین

داماغينا سورترلر. سورا اوشاغي توفنگين آلتيندان كنچيرلر.

- اوشاгин يانيندا ششه نين آدى چكىلمه مه ليدر.

- ششه اوشاغي وورماسين دئه اوشاгин يانيندا بير خوروز باغلارلار يا ياراساني (خفاش، گئجه قوشو) اولدوروب اوشاق اولان اوتاقدان آسارلار.

ششه بير قوشدور كي اوشاгин ۶ گون دوغوموندان كنچنه دك اوشاغي وورماغا و اوغورلاماغا چاليشار!

- «آي بري باخ» رقصي كنچميشده «ششه» رقصي آدى ايله تانيناردى و رقصين ماهني سيندا «ششه بگين قيزلارى...» دئييلردى.

- بوغا و جونگه لر ين بوينوزونا وئريلن صيفتدير ششه! ششه بوينوز جونگه!

- كور اوغلونون ييغلارينا نيسبت وئريلن بير صيفتدير: ششه ييغلي كور اوغلو!

- ششه سترچه بويدا بير قوشدور دئييلير.

- آتا سؤزلرينده «اوروجوندان چوخ راضييام، ششه سين ده توتارام» دئييلير.

- بير سيرالارى ششه نين بير روح اولدوغونا و اونون گؤزه گؤرونمز اولدوغونا اينانيرلار.

- ششه گيزلیدن گلن بير قوشدور كي گئجه اوچار!

- ششه لنمك بير منفى ايش كيمي تانينير.

بوخاريدا كي سؤزلره گؤره، ششه قوشو گؤزه گؤرونمز گئجه قوشو آنلاميندا گلير كي يازين ايلك ۳۶ گونونده اؤزلريني قورويا بيلمه ين مال - داوارا و اوشاغا ضرر وئره بيلر و اوشاгин قيرخلى وقتينده اونا ضرر وئره بيلديگي اوچون مال - داواري و اوشاغي اوندان اوزاق ساخلانيرلار. ششه دئورينين سونونجو گونو

ياغيش گونودور و نظره گليز كي ايسفنجانين ششه دئوري بيتندن سونرا قوربان
كسمه مراسيملري و البته چوبانلارين قويون - قوزونو داغا چيخارما زامانلاري
و ... بو گون ايله ايلگيليدير.

ايسفنجانين آلاهي اسكي قالنتيلاري

ايسفنجان كندينده باشقا اسكي قالنتيلار ميراثا قاليدي. بو قالنتيلاردان بير
سيراسي:

۱- بابا كؤهولو: بير مقدس كؤهولدور كي دئديكلره گؤره بير طيليسم پيشيك
اورانين قوروجوسودور و هئچ كيم اورا گيره بيلمز! موكل ايله اورا گيرن آدام،
پيشيك طيليسمين سينديرا بيلسه، اسكي يازيدا اولان بير لوحه الهه كئچر كي
او يازيني اوخويا بيلسه بير كيليد الهه كئچير و كؤهولون قيزيلارينا بيهلنه ييلر.
۲- علي (آلي) داشي: دئديكلره گؤره حضرت علي نين آياق ايزي بو داشين
اوستونده قاليدير.

۳- قيرمیزی قوچ: قبرستانليقدا اولان قيرمیزی داشدان دوزلن بير قوچ ایدی كه
ايندي آرادان گئديب.

۴- قارا قوچلار: قارا داشدان دوزلن بير نئچه قوچ ايديلار كي بير سيراسي
سينديريليب و بير نئچه سي ده يوخ اولوبلار. آنجاق، سينميش داشلارين
قالانتيلاري بو قارا قوچلارين بير قالانتيسي كيمي هله يئرینده ديرلر.
۵- اسكي قبرستانليق: بو قبرستانليق كندين دوغوسوندا يئرلشيدی.
۶- ...

تبریز آقالار سۆزو و دئیملریندن

پریسا حیدر اوغلو

قشیده آلینان تاریخ و یر: ۹۲/۱/۲۰- تبریز
(یازی تبریز آغزی ایله یازیلیب)

- منیم قانیم خلقین قانینان قیرمیز دئی
- من قارقا اولوب آعاشدا یاتاجام
- داماری منیم الیمده دی
- آزدان آز اولر، چوخدان چوخ
- ایستح گوزده اولار
- آرتیخ محبتدن مرض تۇرر
- مایا سندن جان منن
- مشورنده خیانت اولماز
- گیردین بیر کنده گوردون هامی گوزو قیپخ، سن ده اول گوزو قیپخ
- سن ده سققل ترپت
- چومچه توتان سنه ساریدی
- بارماعی ایشین ایچینده دی
- ایکی آعی بیر اولسا بیر آعی هنج اولار
- ایکی آدام بیر آداما قوشوندی
- ال-اله گویول حقه
- ائل نفسی، حخ نفسی
- نغدی اؤتوروب نیسه دالجا گئتمه
- نیسیه گیرمز کیسییه
- اؤزو کسیر، اؤزو تیکیر
- قلم توتان؛ سنه ساریدی
- عاشیق اولان کور اولار
- گوزلرین بخت آیناسی کاس اولار

- گۆز گۆرر، گۆيول سۆير
- آنا توح دوغون (تۆكدوگون) بالا ييغشديرار
- آروادا جاهاد حارامدى
- آعاجى آجى، ميوهسى شيرين
- آنقىر تاييوى تاپ
- يوعورد تۆكولسه يئرى قالار، ائيران تۆكولسه نه يى قالار
- اوستو بزح، آلتى تزح
- ايت قورساعى ياغ گۆتومز
- بايقوش خرابه سوور (سئور)
- بؤيوج باشين بؤيوج بلاسى اولار
- بير آجياندا اوزونو گۆرمه، بير گيجينده
- تاتين گليشى، توركون گنديشى
- چولمخ ديعيرلانيب دوواعين (دوواق) تاپار
- داشى داش سينديرار
- سو كوزهسى سو يولوندا سينار
- سو كى باشدان آشدى يا بير قاريش، يا مين قاريش
- كور توتدوعون بوراخماز
- قوش قانادين اوچار
- كورا گنجه گوندوز بيردى
- ماما گتيرنى ميرده شير آپارار
- هر گولون بير اييسى اولار
- يئل گتيرنى يئل آپارار
- آرى شيريه ييغشار
- آشيغى ييغالار اوياناماغ اوچون
- بولانماسا دورولماز
- زر قدرين زر گر بيلر
- چوخ ياشين چوخ بيلمز، چوخ گزن چوخ بيلر
- قسمتدن آرتيخ يئماغ اولماز
- قونشو آشى داددى اولار

صمد چایلی

آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتیندا آدلار

گیریش

آذربایجان ادبیاتینین اؤنملی قولو اولان، آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی مضمونجا درین، شکیلجه چوخ یئنلو و دورلو شاخه لیدیر. کئچمیشین، آنیمیزم، توتیمیزم، آتروپومورفیک- دؤورلریندن چوخلو ایز ساخلایان بو ادبیات، نه زامان یارانمیشدا، هله ده فعال، چالیشقاندیر. خالقیمیزین بو گونکو یاشاییشیندا چئشیدلی مراسملرده: معشیت مراسملرینده، اولوم- اؤلوم، توی- یاس دبلرینده، موسم مراسملرینده، طبیعتله باغلی اینانجلاریندا... یاشایان آغیز ادبیاتی اساطیرله باغلی، گؤی جسملریله ایلیشگیلی، طبیعتده اولان داغ، قایا، سو، حیوان، بیتکی، داش... کیمی عناصرله باغلی چوخ دیرلی موضوع لاری اؤزونده توپلاییب، کیفیت- نئجه لیکلرین آرتیق قوروموشدور. کیمتدن ده چوخلو شاخه لری قیدالاندیران دیل ادبیاتی، نئچه- نئچه ادبیات قوللارین منیمسه میش، خالقین یاشاییشیندا اؤنملی رول اوینامیشدیر. بئله قوللاردان، اساطیر، افسانه، داستان، موسیقی، پانتومیم، رقص، نغمه، اینانجلار، دئیملر، دیوملار، سینامالار، سایالار، هولالار، آتالار سؤزو، تاپماجالار، مثل لر و... بؤلوملرینی گؤستریمک ممکندور. بو بؤلوملرین هر بیر، دیز کیمی انگین، وسعتلی و دریندی.

دئمک لازیم دئییل کی، ادبیات دونیاسیندا، ایلکین آغیز ادبیاتی، سونرا ایسه یازی ادبیاتی دوغولموشدو... آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی، یازی ادبیاتینا کئچمه میشدن اوزون پروسس کئچیرمیش، بو یولدا دا دولای یوللارا، انیش- یوخوشلارا اوغرامیشدیر. بو ادبیات، یازیلی ادبیاتین چاغلاریندا دا اؤز یاشاییشینا دوام وئرمیش، اوندان ایز قویموش و اوندان دا تأثیرلنمیشدیر. ایکی ادبیاتین بیر- بیریندن تأثیر پروسسی، هابئله بو ادبیاتلارین نئجه دوغولوب، نئجه یاشاییش دؤورانی بوتون تورک دلیلی خالقلاردا اورتاقدی؛ لکن، بو او دئمک دئییل کی مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی شرایطلرین، خصوصی لیگی یوخدور. بلکه ده اینانیریک کی اؤزونه مخصوص بیر یاشاییش محیطلری، بوتون اورتاقلیق لاردان ساوایی اؤزلیک لره ده مالکدی.

آذربایجاندا ایکی اوزمان موضوع هم آغیز ادبیاتی، ایله ایلیشگه لی اولاراق، خالقیمیزین ادبیات دونیاسیندا چوخ مهم رول اویناییر. بو ایکی موضوع ادبیاتیمیزین

دیگر موضوعلاری ایله یاناشی اوزه چکیلدیکجه آرتیق ماراق دوغورا بیلر. دئمک، خالقیمیزین دیلینده دولاشان «آد»لاریمیز بیر طرفدن آغیز ادبیاتیمیزین یازی ادبیاتیمیزا کئچمه پروسسی، نئجه یازیلماسی، هابئله هانسی «حرف»لردن استفاده ائدیلمه سی ایسه، او بیرى طرفدن، ادبیاتیمیزین یوردوموزدا اولان مهم اؤزلیکلریندن، دقته لایق موضوعلاریندان ساییلیر.

نظریمجه، دیل ادبیاتیمیزین بیر اورتاق قولونا اولدوقجا دیر وئرمکله یاناشی، بو ادبیاتین اؤزلیک لرینه آرتیق یاناشیب، تدقیق و تحقیق ائلمک گر کیلیدی. اونا گؤره ده، «آدلار» چئورسینده، نئجه یارپاق یازماغی مصلحت گؤرورم.

آدلار چئوره سینده

خالقیمیزین دیل—دوداغیندان آخان یئر، یورد، کند، طبیعتده اولان عناصر (داغ، بولاق، دره، داش، بیتکی، چای و...) کیفیتله، اوزه چیخدیغی، خالقیمیزین تاریخی، اساطیری و کیملیگینی بللندیریر. بو آدلار نئجه یؤنلو سیرالانا بیلر. مثال اوچون اساطیره باغلی اولان آدلار، سؤیلار، نسیل لر باغلی اولان آدلار، طبیعت عناصری ایله باغلی اولان آدلار، یا دا پسوندلرده اورتاق اولان آدلار، آیمیزیم، توتم پرستلیک دؤورلرله باغلی اولان آدلار و...

دانشیق دیلینده یاشایان آدلار اساس مسألهلردن اولاراق، بو آدلارین نئجه واریانتلی اولماغینی، اولاییلسین کی هردن ده یانلیشجاسینا دئییلدیگینی یاددان چیخارما مالی ییق. ایرقنه چایی خالق دیلینده ایلغینا، ایلقنه کیمی ده دئییلر. لاکن بئله سؤزلرین هر دئییمی یازیلیب، عالیم لر طرفیندن توتوشدورولوب و هانسی سی نین دوغرو سؤز اولماسی لازیم گؤرونور. بو سؤزلرین «سؤز آچیمی»نی آچانلار، دیلیمیزین بو تون اؤزلیکلرینه، او جمله دن آهنگک قانونونا، سسلی—سسیز، قالین—اینجه حرف لریمیزی... بیلرکن سؤزجوگون کؤکونو تانیتدیرماقدا اساس نظر وئریلر. آدلاریمیز چئورسینده دانشماق، اولسون کی نئجه—نئجه یازیچی آراشدیریجی نین نئجه عنوانلی کتابی اول بیلر. آتجاج، هله لیک اؤرنک اولاراق خالقیمیزین دیلینده یاشایان بیر «آد»ی نظرده توتماقلا، آدلاریمیزین آرتیق قورونوب، دیرلنمه سینی دیله بیرم.

۱- دیلیمیزین سس قورولوشونا گؤره «مار» ایله «مر» سؤزلری عینی سؤزلدیر. بو سؤز چوخلو آدلاریمیزدا ایشله نیلمیشدیر. اوندان ساوایی، سؤزجوگون عینی شکیلده ایشلنمه سی ده فارس دیلینده گؤزه چارپیر. «مار»ین فارس دیلینده اولان معنالاریندان بیرى ایلان دئمک دیر؛ لاکن ییزیم دیلده اولان «مار» سؤزونون آنلامی «کبیر»، «اصل» سؤز لردیر. مرنده ده ائشیتدیگیم، «مار»، هامار اولمایان یئرلرین اصل آرخی دئمکدی. بئله بیر یئرلرده سویون زمی نین هر یئرینه چاتماسی اوچون، یئرین یوخار سیندا اصل

آرخ وورولور. اوستلردن گلن سوايلکين بو آرخا دولوب سونرا او آرخادان آیری و کیچیک آرخالارلا زمی نین مختلف یئرلرینه آخا بیلر. مار یا خود اصل آرخ نه تهر وورولورسا، او بیری آرخالار اونا عمود اولوب، هرهسی اصل آرخدان مناسب پای گؤتورور.

«مار» سؤزو «شناخت حریت زن ایرانی» کتابیندا گلیمشیدیر. «راگاش» دولت_شهری «نین مار» الههسی نین حمایه سینده ایدی. اولسون کی «نین مار»، «کبیر الهه آنا» دئمک دیر. «مار» آنا و نین ایسه الهه معناسیندا دیر (ص ۱۱۳).

مار سؤزو چوخلو کتابلاردا یازیلان آدلار سیراسیندا دا گؤزه دیر. اؤرنک اوچون آشاغیدا کی کتابلارا اشاره اولونور:

- تورانیان، نوشته نادر بیات: نام قدیم سمرقند «مرکند» بوده است (ص ۷۷). یکی از درهم‌های فرهاد دوم دارای عبارت گیان «مرو» است (ص ۹۹).

- تاریخ ترکهای آسیای میانه- نوشته بار تولد- ترجمه غفار حسینی: «مرکیت ها هم مانند نایمن ها، پیش از آن تحت تاثیر تبلیغات مسیحیان قرار گرفته بودند.»
بو فاکتارلارین سایینی آرتیرماق اولار. لاکن، اؤلکه میزده اولان مار سؤزو ایله باغلی آدلاریندا توخونماق گره کلی دیر.

- مارالان محله‌سی، تبریزین گونئی محله‌لریندن
- ماراغا شهر آدی
- مرکیت کلیبره یاخین کند آدی
- دیاله چایی نین آخارقاسیندا یئرلشن تامار منطقه‌سی
- مرهت یا خود مرنده شهر آدی
- گونئی ماحالیندا دیزه مرجان کند آدی
- سرئین یئر- یورد آدلاریندان هامار، گنجه ماهاری یئر آدلاری
- «قارا داغ»ین اؤنملی ماحالی دیزمار ماحالی
- آراز اؤکولن شاهمار چایی آدی
- آراز قیراغیندا خومارلی کند آدی
- یامچی نین جنوبوندا مرگید کند آدی
- دیزمار ماحالیندا کومار کند آدی
- بو آدلارا، مارال، مارالباشی آدلارینی دا آرتیرماق اولار.

سهند آوا ائلات اينانجلاريندان

هاوار عبادی

قایناق شخصلر: ۵۰ یاشلی اردشیر، ۴۵ یاشلی اوروج و ۳۲ یاشلی حسین عبادی. ساوادلاری: ایلک مکتب دوغولدوقلاری یئر: سهند آوا ائلاتلارینداندیرلار، قوشا چایدا دوغولوب، تبریزده یاشایرلار. قیده آلیتان یئر و تاریخ: تبریز ۱۳۹۱

- قویونو قیرخانداندا گرک اول آغ قویون باغلانیب قیرخیلسین، یوخسا قیرخیم اولماز.
- قویون داباخ خسته لیگی توتاندا، بوتون داباخ توتوموش حیوانلاری بیر یئرہ بیغیب، قادینلار چؤرک تاباغینی باشلارینا قویوب بئله دئیرلر: گلدی تاباخ، قاشسین داباخ (تیکان تپه نین آرپاچایی کندینده ایسه یوخاریدا کی سؤزلر دئییلر، آنجاق قادینین یئرینه کیشیلر طویل چالار).
- فرش یا ورنینی اوجاق قیراغیندا اوزالداندا گئجه ده اولسا، ایشین آغزینی توتمالیدیرلار (ایشی باشلامالیدیلار) بئله ائتمه سه لر اینانیرلار ایشین آغزینا شیطان ایشرو ایش و اختیندا ایشلنوب قورتولماز.
- بیرنین ال یا دا بارماغینا تیکان باتسا، اونو گئجه چیخارتمازلار، دئیرلر: گئجه تیکان گلین اولار؛ یانی گیزلر.

- ئاڭلاتلار كوزدەھدە (پايىزداكى دوشرگە) آلاچىقدا اوتورارلار. قىشىن اۆلۈندە كوزدەھدن قىشلاغا (داما) كۆچرلر. اونلار كۆچمەكەن اۆنچە بىر يىردە يىغىشىپ خىشل بىشىرىپ يىئرلر. سحر آچىلاندا بىر- بىرلرینی گۆردو كدە دئیرلر: بىز خىشلى يىندىك سىز نىچە؟
- هر جمعه آخشامى اوجاقلارين بركتى قاجماسين دئیە، بوتون ائولردە ايىى گلن بىر خورك بىشىرلر.
- كۆرپە قوزو اۆلورسە ایت آغزى ديمەسين دئیە، اونو يىردە قويلايىب يا دا داغدا قاي اوزرينه آتارلار.
- بىر يورتدان باشقا يوردا كۆچن زامان بىر حيوان اۆلورسە، داها حيوان اۆلمەسين دئیە اۆلن حيوانين دۆرد قىچىنى كسىب آرخاجدا (قويونون ياتاق يىرى) قويلازلار.
- قوزو ساخلاماق اوچون قوزو يىرى حاضىرلاياندا او يىرە انس و جن گلەمەسين دئیە، قوزو سالمامىشدان اۆنچە بىر مىس قابى آغزى اوستە چئويرلر.
- بىر ائوہ يىنى گلین گلەسە يا دا چوبان توتسالار، او ایل ائوہ بوللو اوغور گلەسە دئیرلر: گلین يا دا چوبانين آياغى دوشوب. ائلە بو دئیم همين اينانچدان تۆرنىب: «گلینين آياغىندان، چوبانين دياغىندان»
ائوين اوغورو گئدىب زيانلار گلەسە بئلە دئیرلر: «نە گلینين آياغىندان، نە چوبانين دياغىندان»
- تىكان تپە بۆلگەسىندە «سليم خان اڭلاتلاریندا» تزە گلن گلینين اوغورلو اولماسىنى سىناماق اوچون، ائوين (آلاچىق يادا کوما) آستاناسىنا ايگنە آتارلار، گلین ايگنەنى تاپارسا اوغورلو و ياخشى گلیندير، تاپانمازسا گونو قارادير يادا اونو بوشارلار.

بايرام اوتورومو راپورو

كاظم عباسى

اثل بىلىمى درنگى قورولدوغو زاماندا بۇ گۈنە كىمى ھەر ايل، بايرام آيى تعطىللىرى قورتولاندا سونرا، «بايرام گۇروشو» آدينا فولكلورلا ماراقلانان خانىملار و آغالارى درنگىن دقتىنە دعوت ائدىب، بىر كىچىك تۇرن كىچىرىدىر. ۱۳۹۲-يىل بايرام گۇروشو، ھىمىن سىرا اوتوروملاردان بىرى اولاراق، عليرضا صرافى جنابلارى طرفىندىن درنگىن اختيارىنا قويولان يىردە، ۱۳۹۲/۱/۳۰ تارىخىندە كىچىرىلدى.

بۇ تۇرنىدە ايلك اۋنجه، اوتورومون آماجىنا توخونولوب، اثل بىلىمى آدينا قوناقلار ائنى ايل بايرامى تبرىكى سۇيلىدى. سونرا بىرىنجى چىخىش اولاراق عليرضا صرافى، بىشىنجى ايلنى سورن درنگىن آيلىق ايچ بولتى اوزره اطرافلى بىلگىلر سوندولار. ھىمىن معروضەدە ويدئو پروژىكتور واسيطەسىلە جغرافىيى خرىطەلر، جدوللر و گرافلار داياناراق يازىلارن سايسى، قونوسو، يازىچىلارنىن جنسىتى، عايد اولدوغو جغرافىيالارى، باشقا درگىلر ايله قارشىلاشدىرما و... اوزره اطرافلى بىلگىلر وئرىلدى.

اوتورومون ايكىنجى چىخىش ائندى محمد فىضخواه اولدو. فىضخواه اثل بىلىمى درنگىن مادى فولكلور و اتنوگرافى موزەسى ياراتما پروژەسىندە اۋنملى رول صاحىبى اولدوغونا گۇرە، قوناقلار اوچون بۇ كىمى پروژەلر ائنىلىگىندىن و اۋزلىكلىرىندىن دانىشاراق، اوللارى بۇ اىستىگىن گرچكلىشمەسىندە ايش بىرلىگىنە چاغىردى.

اوتورومون آردىندا كاظم عباسى اثل بىلىمى طرفىندىن قورولاجاق «فولكلورىك پىشەلر» عنوانلى فوتوشكىل (عكس) سرگىسى پروژەسىنى ھارا چاتدىغىندىن سۇز آچدى. نھايتەدە آشيق عىسى قاراخانلىنىن ايفاسى ايله اوتورومون بىرىنجى بۇلومو باشا چاتدى.

ايكىنجى بۇلوم سوسن خانىم نوادەرضىنىن يىنىجە چاپدان چىخىش «شالالەلر شەلەشى» آدلى شەر كىتابىنى تانىتىمى آماجى ايله باشلاندى. بۇ بۇلومدە

رضا ھمراز شاعر سوسن خانىم نوادە رضى و اونون شعرلىرى اطرافىندا دانىشىدىلار. ھابئله كيان خىياو-ىن كىتاب حقىندە گۆندردىگى يازىسى، رقىە خانىم كبرى طرفىندەن اوخوندو. سەيد بى موغانلى ايله جعفر بى بزرگ امين ايسە شعر اوخويوب، قىسا دانىشىق آپارانلاردان اولدولار. سوسن خانىم نوادە رضى نىن بو كىتابىندان بىر شعر سئچىپ، اوخوماغى ايله بو اوتورومون ايكىنجى بۇلومو ايسە سونونا چاتدى. چاتدى. ايكىنجى بۇلومون سونوندا ائل بىلىمى ايشلىرىندە دىرلى امكلىرى كئچن سارا خانىم نخعى و ائللاناز خانىم سردارى نيادان تقدىر اولدو و نهايت دىرلى «آذربايجان موسيقى مکتبى» نىن صنعتكارلارى نىن ايفالارى خواننده قاسىم اوغلونون اشتراكيله اوتورومون داد-دوزونو قات-قات آرتىردى. بو تۇرن ساعى ۱۷:۳۰-دان باشلايلاق ۲۰:۴۵-دە، گلەجك گونلرىن ياخشى اولاجاغى آرزىسى ايله، باشا چاتدى.

مبانی دستور زبان خلجی
(خلج تیلی بیلکی سی قوراقی)
کتابیندا عبدالله واشقانی فراهانی
جنابلاری، خلجستان، فراهان
و آشتیان بؤلگه سینده یاشایان
خلجلرین دیل قورالارینا
توخوناراق بو گونه کیمی بو
قونودا تایی اولمایان بیر اثری
اوخوجولارا تقدیم ائتمیشدیر.
کتابین دیلی فارسجا اولسادا
بو تون اؤرنکلر خلج دیلینده دیر.
حؤرمتملی یازار بو دگرلی کتابی
دوققوز بؤلومده تنظیمله یرک
اوخوجولارا سونموشدور..

کتابین بؤلوملرینده خلج
دیلی نین تاریخی، گرامری، قیساجا فولکلورو و خلج لرین مادی فولکلوروندان
شکیل لر یئرلشیدیر.

مبانی دستور زبان خلجی کتابی ۴۸۵ صفحه ده، وزیر ی اؤلچوسونده و گالینگور
جلد لیدیر. بو کتاب ۱۳۹۱-جی ایلنده تهراندا «نشر و انیا» طرفیندن چاپ اولوب.
قیمتی ۱۸۵۰۰ تومن دیر.

کتابی الدهه ائتمک اوچون آشاغیدا کی تلفونلارلا علاقه قورا بیلر سینیز:

پخش کتاب مهیار: ۶۶۴۳۷۴۱۱ پخش کتاب خوشخوان: ۶۶۴۱۵۱۳۳

بو سايدا توپلانیب یایینلانیان ماتریالارین جغرافیاسی

